

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки

(повне найменування інституту, назва факультету)

Кафедра економіки та митної справи

(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Формування міжнародної конкурентоспроможності України як чинник розвитку національного бізнес-середовища»

Виконав

студент 4 курсу, групи БТЕ-0113сп
спеціальності 292 «Міжнародні економічні
відносини», ОПП «Міжнародний бізнес»

(код і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Федорченко Є.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник Лісніченко М.О.

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

м. Запоріжжя
2026 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет: бізнес-технологій та економіки

Кафедра: економіки та митної справи

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини», ОПП «Міжнародний бізнес»

Галузь знань: 29 міжнародні відносини

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, к.держ.упр.,
доцент

_____ Андрій СОКОЛОВ

“ _____ ” _____ 2026 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ

_____ Федорченка Єгора Олександровича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Формування міжнародної конкурентоспроможності України як чинник розвитку національного бізнес-середовища»

керівник роботи _____ Лісніченко Маргарита Олександрівна, к.е.н., доцент.,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від «05» травня 2026 року №216

2. Термін подання здобувачем роботи _____

3. Вихідні дані до роботи статистичні дані та аналітичні звіти міжнародних організацій, аналітичні матеріали українських державних установ і наукових центрів, статистичні публікації, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали міжнародних рейтингів конкурентоспроможності, а також спеціалізовані електронні економічні видання та Інтернет-ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1) Теоретичні засади формування міжнародної конкурентоспроможності країни; 2) Аналіз міжнародної конкурентоспроможності України та її впливу на розвиток бізнес-середовища; 3) Напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та розвитку національного бізнес-середовища

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 9 рисунків, 6 таблиць.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Лісніченко М.О., доцент кафедри ЕМС	08.04.2026	25.04.2026
2	Лісніченко М.О., доцент кафедри ЕМС	06.05.2026	20.05.2026
3	Лісніченко М.О., доцент кафедри ЕМС	18.05.2026	31.05.2026
Нормоконтроль	Лісніченко М.О., доцент кафедри ЕМС	01.06.2026	06.06.2026

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів бакалаврської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми	11-14.03.2026	
2	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	14-24.03.2026	
3	Складання плану роботи	24.03.2026	
4	Виконання вступу	22.03. -28.03.2026	
5	Виконання розділу 1	08.04. -25.04.2026	
6	Виконання розділу 2	06.05. -20.05.2026	
7	Виконання розділу 3	18.05. - 31.05.2026	
8	Формулювання загальних висновків	22.05. -04.06.2026	
9	Оформлення роботи та проходження нормоконтролю	01.06. -06.06.2026	
10	Одержання відгуку та рецензії	01.06. -06.06.2026	
11	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	06.06.2026	

Здобувач

(підпис)

Федорченко Є.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Лісніченко М.О.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

КБР: 79 с., 9 рис., 6 табл., 41 джерело.

МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ, НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК, ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ, ЕКСПОРТНО-ОРІЄНТОВАНИЙ РОЗВИТОК

INTERNATIONAL COMPETITIVENESS, BUSINESS ENVIRONMENT, NATIONAL ECONOMY, INNOVATIVE DEVELOPMENT, HUMAN CAPITAL, DIGITALIZATION, INVESTMENT CLIMATE, EXPORT-ORIENTED DEVELOPMENT

Об'єктом дослідження є процес формування міжнародної конкурентоспроможності України та розвитку національного бізнес-середовища.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти впливу чинників міжнародної конкурентоспроможності на розвиток бізнес-середовища України.

Мета роботи – дослідження чинників міжнародної конкурентоспроможності України та їх впливу на розвиток національного бізнес-середовища, а також розробка стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів і післявоєнного відновлення.

Методи дослідження: абстрактно-логічний метод – при дослідженні теоретичних засад міжнародної конкурентоспроможності та розвитку бізнес-середовища; статистичний аналіз – при оцінці сучасного стану економіки, ринку праці, міграційних процесів та інноваційної діяльності; порівняльний аналіз – при дослідженні міжнародного досвіду забезпечення конкурентоспроможності

та розвитку підприємництва; графічний метод – для візуалізації результатів дослідження.

У роботі досліджено теоретико-методологічні засади міжнародної конкурентоспроможності та розвитку національного бізнес-середовища. Розглянуто сутність міжнародної конкурентоспроможності, її основні чинники та передумови формування, вплив на економічний розвиток держави. Проаналізовано позиції України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності. Досліджено чинники міжнародної конкурентоспроможності України та розвитку національного бізнес-середовища. Запропоновано стратегічні напрями зміцнення міжнародної конкурентоспроможності України через розвиток інноваційного потенціалу, підтримку підприємництва, цифрову трансформацію, удосконалення інституційного середовища та інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості.

The study examines the theoretical and methodological foundations of international competitiveness and the development of the national business environment. The essence of international competitiveness, its key determinants and prerequisites for formation, as well as its impact on the economic development of the state are considered. Ukraine's positions in international competitiveness rankings are analysed. The factors influencing Ukraine's international competitiveness and the development of the national business environment are investigated. Strategic directions for strengthening Ukraine's international competitiveness are proposed through the development of innovation potential, support for entrepreneurship, digital transformation, improvement of the institutional environment, and integration into global value chains.

ЗМІСТ

Завдання на кваліфікаційну бакалаврську роботу	2
Реферат	4
Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів	7
Вступ.....	8
1 Теоретичні засади формування міжнародної конкурентоспроможності країни.....	12
1.1 Сутність та економічний зміст міжнародної конкурентоспроможності країни.....	12
1.2 Передумови формування та чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність країни.....	20
2 Аналіз міжнародної конкурентоспроможності України та її впливу на розвиток бізнес-середовища	29
2.1 Оцінка позицій України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності	29
2.2. Дослідження чинників міжнародної конкурентоспроможності України та розвитку національного бізнес-середовища	40
3 Напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та розвитку національного бізнес-середовища.....	51
3.1 Стратегічні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України	51
3.2. Напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України через розвиток національного бізнес-середовища	62
Висновки	72
Перелік джерел посилань	75

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

Скорочення	Словосполучення
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВНД	Валовий національний дохід
ВНП	Валовий національний продукт
ГІІ	Глобальний індекс інновацій (аналог GII)
ГЛДВ	Глобальні ланцюги доданої вартості
ДПП	Державно-приватне партнерство
ЄС	Європейський Союз
ІЕФ	Індекс економічної свободи (аналог IEF)
ІЛР	Індекс людського розвитку (аналог HDI)
ІТ	Інформаційні технології
МВФ	Міжнародний валютний фонд
МСП	Мале та середнє підприємництво
НДДКР	Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи
ПКС	Паритет купівельної спроможності (аналог PPP)
CRM	Customer Relationship Management (система управління відносинами з клієнтами)
ERP	Enterprise Resource Planning (система планування ресурсів підприємства)
GII	Global Innovation Index
HDI	Human Development Index
IEF	Index of Economic Freedom
NRI	Network Readiness Index
PESTEL	Political, Economic, Social, Technological, Environmental, Legal (фактори зовнішнього середовища)
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (аналіз сильних, слабких сторін, можливостей та загроз)
USD	Долар США

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах посилення глобальної конкуренції, цифрової трансформації світової економіки та поглиблення міжнародної економічної інтеграції міжнародна конкурентоспроможність держави набуває ключового значення як чинник забезпечення економічної стійкості, інвестиційної привабливості та довгострокового розвитку. Для України проблема підвищення міжнародної конкурентоспроможності набуває особливої актуальності в умовах воєнних викликів, необхідності післявоєнного відновлення економіки, інтеграції до європейського економічного простору та посилення конкуренції на світових ринках. Саме рівень міжнародної конкурентоспроможності визначає здатність країни ефективно інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості, залучати іноземні інвестиції, забезпечувати розвиток інноваційного потенціалу та формувати сприятливе бізнес-середовище.

Проблематика міжнародної конкурентоспроможності, розвитку бізнес-середовища, інноваційного потенціалу та економічної модернізації посідає важливе місце у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів міжнародної конкурентоспроможності, інституційного розвитку, інноваційної економіки та формування сприятливого бізнес-клімату здійснили такі науковці, як М. Портер, К. Шваб, А. Касич, Н. Резнікова, О. Булатова, Г. Чмерук, О. Литвиненко, Г. Солодковська, Д. Лук'яненко та інші. У їхніх працях досліджуються питання формування конкурентних переваг держав, розвитку людського капіталу, інноваційної діяльності, цифрової трансформації економіки та інтеграції країн у глобальні економічні процеси.

Водночас сучасні умови функціонування української економіки, пов'язані з воєнними ризиками, необхідністю структурної модернізації, післявоєнної відбудови та адаптації до європейських стандартів, зумовлюють потребу у формуванні нових стратегічних підходів до підвищення міжнародної

конкурентоспроможності та розвитку національного бізнес-середовища. Саме цим зумовлені вибір теми та актуальність кваліфікаційної роботи.

Мета роботи – дослідження чинників міжнародної конкурентоспроможності України та їх впливу на розвиток національного бізнес-середовища, а також розробка стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальних викликів і післявоєнного відновлення.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано та вирішено такі завдання:

- розглянути сутність та економічний зміст міжнародної конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації світової економіки;
- визначити передумови формування та ключові чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність країни;
- здійснити оцінку позицій України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності та проаналізувати їх динаміку;
- дослідити вплив основних чинників міжнародної конкурентоспроможності на розвиток національного бізнес-середовища України;
- обґрунтувати стратегічні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в сучасних умовах;
- визначити напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України через розвиток національного бізнес-середовища.

Об'єктом дослідження є процес формування міжнародної конкурентоспроможності України та розвитку національного бізнес-середовища.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти впливу чинників міжнародної конкурентоспроможності на розвиток бізнес-середовища України.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, а саме:

абстрактно-логічний метод – при дослідженні теоретичних засад міжнародної конкурентоспроможності та розвитку бізнес-середовища; статистичний аналіз – при оцінці сучасного стану економіки, ринку праці, міграційних процесів та інноваційної діяльності; порівняльний аналіз – при дослідженні міжнародного досвіду забезпечення конкурентоспроможності та розвитку підприємництва; графічний метод – для візуалізації результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження, сформульовані висновки та розроблені рекомендації мають прикладний характер. Запропоновані стратегічні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України через розвиток інноваційного потенціалу, цифрової трансформації, людського капіталу, підтримку підприємництва та інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості можуть бути використані органами державної влади при формуванні програм економічного відновлення, підтримки інноваційної діяльності та розвитку бізнес-середовища.

Практичну цінність також мають запропоновані рекомендації щодо стимулювання інноваційної активності підприємств, розвитку цифрової інфраструктури, удосконалення інституційного середовища та підтримки експортно-орієнтованих галузей. Окремі положення роботи можуть бути використані суб'єктами господарювання при розробці стратегій підвищення конкурентоспроможності, цифровізації бізнес-процесів, виходу на міжнародні ринки та адаптації до сучасних умов глобальної конкуренції.

Інформаційно-довідковою базою є статистичні дані та аналітичні звіти міжнародних організацій, аналітичні матеріали українських державних установ і наукових центрів, статистичні публікації, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали міжнародних рейтингів конкурентоспроможності, а також спеціалізовані електронні економічні видання та Інтернет-ресурси.

Апробація результатів дослідження. Ключові теоретико-методологічні та науково-практичні положення й висновки кваліфікаційної роботи оприлюднені автором і отримали позитивну оцінку на Щорічній науково-практичній

конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів та студентів «Тиждень науки-2026» (13-17 квітня 2026 р., м. Запоріжжя).

Основні положення і результати дипломної роботи знайшли відображення у 1 публікації апробаційного характеру (тези доповідей).

Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків; містить 79 сторінок тексту, 9 рисунків, 6 таблиць. Перелік джерел посилань включає 41 найменування.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

1.1 Сутність та економічний зміст міжнародної конкурентоспроможності країни

У сучасних умовах розвитку світового господарства одним із ключових факторів успішного функціонування національних економік є їх здатність ефективно конкурувати на міжнародних ринках. Процеси глобалізації, інтернаціоналізації виробництва, посилення міжнародної торгівлі та інтеграції економічних систем значно загострюють конкуренцію між державами за ресурси, інвестиції, технології та ринки збуту. У таких умовах особливого значення набуває формування та підтримка високого рівня міжнародної конкурентоспроможності країни, яка визначає можливості її економічного розвитку, рівень добробуту населення та позиції у світовій економіці.

Міжнародна конкурентоспроможність держави є складною багатогранною економічною категорією, що характеризує здатність національної економіки ефективно функціонувати в умовах глобальної конкуренції, забезпечуючи стійке економічне зростання, підвищення продуктивності праці, розвиток інноваційного потенціалу та високий рівень життя населення. Вона відображає сукупність економічних, інституційних, технологічних та соціальних умов, які формують можливості країни виробляти конкурентоспроможні товари і послуги та успішно інтегруватися у міжнародну економічну систему.

У сучасній економічній науці сформувалося кілька підходів до визначення сутності міжнародної конкурентоспроможності держави, кожен з яких акцентує увагу на певних групах факторів економічного розвитку.

Одним із найбільш ранніх є класичний та неокласичний підхід, що бере свій початок у теорії порівняльних переваг. Його основи були закладені у працях Девіда Рікардо, який довів, що країни спеціалізуються на виробництві тих товарів і послуг, у яких мають відносні переваги. У межах цього підходу

міжнародна конкурентоспроможність пов'язується передусім з ефективністю використання виробничих ресурсів та здатністю економіки забезпечувати вигідну спеціалізацію у міжнародному поділі праці. Основна увага приділяється таким економічним показникам, як продуктивність праці, рівень витрат на працю та капітал, а також співвідношення експорту та імпорту. Відповідно до цієї концепції, конкурентні позиції країни на світових ринках формуються завдяки раціональному використанню наявних ресурсів і ефективній структурі виробництва.

Важливим напрямом сучасних досліджень є інституційний підхід, який підкреслює значення якості економічних і політичних інститутів у формуванні конкурентоспроможності держави. У межах цього підходу вважається, що стійкі конкурентні позиції країни значною мірою залежать від ефективності правової системи, рівня захисту прав власності, прозорості державного управління та стабільності регуляторного середовища. Наявність розвинених інституцій створює сприятливі умови для ведення бізнесу, залучення інвестицій та розвитку підприємницької діяльності, що, у свою чергу, підвищує конкурентоспроможність національної економіки на міжнародному рівні.

Суттєвого розвитку в умовах сучасної економіки набув інноваційно-технологічний підхід, згідно з яким ключовим джерелом конкурентоспроможності держави є її здатність створювати, адаптувати та впроваджувати нові технології. У межах цієї концепції основними факторами конкурентоспроможності виступають науково-технологічний потенціал країни, рівень фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, розвиток інноваційної інфраструктури, а також здатність економіки швидко реагувати на технологічні зміни. Особливе значення має формування інноваційної екосистеми, що забезпечує взаємодію науки, освіти, бізнесу та держави.

Окреме місце у дослідженнях міжнародної конкурентоспроможності займає підхід конкурентних переваг, розроблений у працях Майкла Портера. Відповідно до цієї концепції, конкурентоспроможність країни формується

внаслідок взаємодії кількох груп факторів, які утворюють так звану «діамантову модель» конкурентних переваг. До них належать умови факторів виробництва, характеристики внутрішнього попиту, наявність споріднених і підтримувальних галузей, а також стратегія, структура і рівень конкуренції між національними компаніями. Саме взаємодія цих елементів створює сприятливе середовище для розвитку конкурентоспроможних підприємств і галузей, що визначає позиції країни у світовій економіці.

У практиці міжнародних економічних досліджень широко застосовується індикаторний або комплексний підхід, який передбачає оцінювання конкурентоспроможності держави на основі системи кількісних показників. У межах цього підходу використовуються різноманітні міжнародні індекси та рейтинги, що відображають економічний, соціальний та інституційний розвиток країни. Найбільш відомими серед них є Індекс глобальної конкурентоспроможності, який розраховується World Economic Forum, Індекс економічної свободи, що публікується The Heritage Foundation, а також Індекс людського розвитку, який формується United Nations Development Programme. Використання таких показників дозволяє комплексно оцінити позиції держави у світовій економіці та визначити основні напрями підвищення її конкурентоспроможності.

У контексті розвитку цифрової економіки дедалі більшого значення набуває цифрово-мережевий підхід, який відображає нові тенденції глобального економічного розвитку. У межах цього підходу конкурентоспроможність держави розглядається через призму її здатності інтегруватися у глобальні цифрові мережі, розвивати цифрову інфраструктуру та впроваджувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Важливими факторами стають рівень цифровізації економіки, розвиток електронної торгівлі, кібербезпека та доступність цифрових послуг. Саме ці чинники дедалі більше визначають позиції країн у світовій економіці та формують нові джерела їх конкурентних переваг [1, с. 16-24].

Щупаківський Р. пропонує класифікацію наукових підходів щодо

сутнісного трактування конкурентоспроможності національної (рисунок 1.1) [2, с. 166-171].

<p><i>За функціональними концепціями</i> (Д. Рікардо, Б. Баласса, П. Харріс, Дж. Хюстон, Д. Бальто, М. Лейн, М. Маркуссен, С. Гареллі, Кв. Д. Мінх, А. Шімке, Т. Бреннер, Й. Лей, Ф. Лін, Й. Лін, Д. Черваньов та О. Жилінська, Д. Покришка)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ цінова / нецінова; ➤ трудова, ресурсна; ➤ торгова; ➤ виробнича; ➤ інвестиційна; ➤ інноваційна; ➤ інтелектуальна
<p><i>За теоріями конкуренції</i> (М. Портер, Г. Хемел, К. Прахалад, М. Трейсі, Ф. Вірсема, Р. Каплан, Д. Нортон, Дж. Мур, А. Бранденбургер, Б. Нейлбафф, А. Сливотські, У. Чан Кім, Р. Моборн)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ конкурентні переваги (теорія конкурентних переваг); ➤ інтелектуальне лідерство (теорія конкуренції за майбутнє); ➤ створення цінностей для споживача (концепція ціннісних дисциплін); ➤ збалансована система параметрів (показників); ➤ партнерство постачальників та споживачів (теорія екосистем та коеволюції); ➤ співпраця конкурентів (теорія співконкуренції); ➤ балансування переваг відносно можливостей (концепція міграції цінності і капіталу); ➤ створення нових ринкових ніш (концепція блакитного океану)
<p><i>За характером аналізування</i> (А. Сміт, М. Портер, Ф. Хаек А. Юданов, К. Макконелл, С. Брю, Ф. Шерер, Дж. Мейсон, Д. Росс)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ поведінкова; ➤ структурна; ➤ функціональна; ➤ комплексна
<p><i>За етимологією конкурентоспроможності</i> (В. Стівенсон, А. Воронкова, Ю. Іванов, М. Кизим, В. Коршунов, О. Власюк, А. Мокій та ін.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ стійкість економічної системи; ➤ конкурентні переваги; ➤ гнучкість, адаптація до середовища; ➤ здатність виготовляти і реалізувати; ➤ використання конкурентних переваг
<p><i>За часовими характеристиками</i> (А. Томпсон, Д. Робінсон, О. Шнипко, Л. Шевченко, А. Міщенко, О. Кузьмін та ін.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ поточна; ➤ оперативно-перспективна; ➤ стратегічно-перспективна

Рисунок 1.1 – Класифікація наукових підходів до трактування поняття «конкурентоспроможність національної економіки [2, с. 166-171]

Конкурентоспроможність національної економіки є багатогранною економічною категорією, яка інтегрує мікро-, мезо- та макrorівні господарювання і відображає здатність країни ефективно використовувати ресурси, інновації та інституційні умови для досягнення сталого розвитку в глобальному конкурентному середовищі. У науковій літературі її сутність уточнюється через призму продуктивності, конкурентних переваг та соціально-економічної оптимальності.

Зокрема, Ілюхіна В. В. визначає цю категорію як важливий багатофакторний показник, що базується на існуючих та потенційних особливостях національної економіки, які за певних умов стають або можуть стати перевагами над конкурентами. Автор підкреслює похідний характер поняття від конкуренції: конкурентоспроможність національної економіки виражає ефективність ведення господарства країни та залежить від факторних умов (людські та природні ресурси, інфраструктура, науково-інформаційний потенціал), параметрів внутрішнього попиту, розвитку кластерів та стратегії фірм (відповідно до моделі М. Портера). Вона не зводиться лише до розміру ВВП чи продуктивності праці, а включає політичні, соціальні та культурні аспекти, визначаючи загальнонаціональний позитивний суспільний ефект і підвищення рівня життя населення [3, с. 52-59].

Синюченко М. І. пропонує комплексне визначення: у найзагальнішому вигляді конкурентоспроможність національної економіки – це здатність її економіки в умовах вільної конкуренції виробляти товари і послуги, що задовольняють вимогам світового ринку, реалізація яких збільшує добробут країни й окремих її громадян та підвищує соціально-економічну оптимальність, яка виявляється у високому суспільному ефекті. Автор уточнює, що це багатозначний термін, який найчастіше означає здатність країни забезпечити стійкі високі темпи економічного зростання, рівень продуктивності факторів виробництва або успішну конкуренцію національних компаній на міжнародних ринках. Водночас конкурентоспроможність національної економіки – це конкурентоспроможність економічної системи в цілому (а не окремих підприємств чи галузей), що є одночасно засобом і метою підвищення рівня життя населення через створення правових, інфраструктурних, наукових та фінансових умов для динамічного розвитку на інноваційній основі [4, с. 14-17].

Аналогічні підходи до уточнення сутності категорії зустрічаються у працях інших дослідників, де національну конкурентоспроможність трактують як здатність країни забезпечити стале економічне зростання та високу соціальну спрямованість економіки. Міжнародні підходи (М. Портер, Всесвітній

економічний форум) доповнюють картину: конкурентоспроможність – це показник продуктивності використання національних ресурсів (праці та капіталу) та здатність досягати стабільно високих темпів зростання ВВП на душу населення в умовах вільної торгівлі [5, с. 34-38; 6, с. 146-149].

Таким чином, конкурентоспроможність національної економіки – це інтегральна характеристика, що поєднує мікроекономічні конкурентні переваги суб'єктів господарювання з макроекономічною стабільністю, інноваційним потенціалом та інституційним середовищем держави, забезпечуючи довгострокову стійкість і підвищення добробуту суспільства. Уточнення цієї категорії в сучасній науці акцентує перехід від суто експортно-орієнтованого розуміння до комплексного, орієнтованого на стале та інклюзивне зростання.

У сучасних умовах глобалізації та високої турбулентності світового економічного середовища питання конкурентоспроможності економічних систем набуває особливої актуальності. Науковий дискурс останніх років свідчить про суттєву трансформацію підходів до трактування конкурентоспроможності, яка дедалі частіше розглядається у взаємозв'язку з економічною безпекою та стратегічною стійкістю економічних систем.

Традиційно конкурентоспроможність у науковій літературі асоціювалася насамперед із ринковою позицією економічного суб'єкта, рівнем цінової переваги або часткою ринку. Проте сучасні підходи значно розширюють зміст цієї категорії, розглядаючи її як комплексну характеристику здатності економічної системи ефективно функціонувати, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та забезпечувати довгостроковий розвиток. У цьому контексті конкурентоспроможність дедалі більше пов'язується з інноваційністю, гнучкістю управління, ефективним використанням ресурсів та здатністю реагувати на ризики і загрози.

Важливою тенденцією сучасних досліджень є інтеграція категорій економічної безпеки та конкурентоспроможності. У наукових працях підкреслюється, що економічна безпека не повинна розглядатися виключно як механізм захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз. Натомість вона виступає

активним інструментом стратегічного управління, який сприяє формуванню конкурентних переваг та підвищенню стійкості економічних систем. Такий підхід дозволяє розглядати безпеку як основу для інноваційного розвитку, ефективного управління ресурсами та протидії кризовим явищам [7, с. 181-187].

Рабезпечення конкурентоспроможності в умовах глобальної нестабільності потребує формування комплексних механізмів управління ризиками. Вони включають організаційні, фінансові, інформаційні та технологічні інструменти, інтегровані у загальну систему стратегічного управління. Такий підхід сприяє підвищенню адаптивності економічних суб'єктів та їх здатності ефективно реагувати на виклики зовнішнього середовища, зокрема геополітичні ризики, економічні кризи та технологічні зміни.

Особливу увагу в сучасних дослідженнях приділяють впливу глобальних трансформацій на формування конкурентоспроможності. До ключових факторів належать цифровізація економіки, посилення міжнародної конкуренції, порушення глобальних виробничих ланцюгів, а також зростання ролі інновацій та технологічного розвитку. У таких умовах конкурентоспроможність набуває нового змісту та розглядається не лише як результат ефективної економічної діяльності, але й як здатність економічних систем забезпечувати стійкість у довгостроковій перспективі [8].

Для України проблема забезпечення конкурентоспроможності має особливе значення з огляду на складні соціально-економічні та геополітичні умови розвитку. Воєнні загрози, енергетична нестабільність, структурні дисбаланси економіки та необхідність інтеграції у світову економічну систему формують додаткові виклики для національної економіки. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування інтегрованих моделей розвитку, які поєднують інструменти стратегічного управління, ризик-менеджменту та інноваційної політики.

Перспективним напрямом розвитку теорії конкурентоспроможності є інтегративний підхід, який передбачає поєднання стратегічних інструментів

розвитку з механізмами забезпечення економічної безпеки. У межах такого підходу безпекові інструменти – зокрема моніторинг ризиків, антикризове управління, цифровий захист інформаційних систем – розглядаються як складові конкурентної бізнес-моделі, а не як ізольовані елементи управління.

Таким чином, сучасні наукові підходи свідчать про поступову еволюцію розуміння конкурентоспроможності – від вузького трактування як ринкової переваги до комплексної характеристики стійкості та адаптивності економічних систем. Інтеграція категорій конкурентоспроможності та економічної безпеки створює теоретичне підґрунтя для формування ефективних стратегій розвитку підприємств і національних економік, що особливо актуально в умовах глобальних трансформацій та зростання економічних ризиків [9].

Отже, узагальнення наукових підходів до трактування міжнародної конкурентоспроможності дозволяє зробити висновок про складний і багатовимірний характер цієї економічної категорії. У сучасній економічній науці міжнародна конкурентоспроможність країни розглядається не лише як здатність національної економіки успішно конкурувати на світових ринках товарів і послуг, але й як спроможність забезпечувати ефективне використання ресурсів, формувати стійкі конкурентні переваги та підтримувати стабільні темпи соціально-економічного розвитку у довгостроковій перспективі.

Важливою характеристикою міжнародної конкурентоспроможності є її динамічний характер. Рівень конкурентоспроможності країни не є сталим показником, а постійно змінюється під впливом структурних трансформацій світової економіки, технологічного прогресу, зміни моделей міжнародної торгівлі та посилення глобальної конкуренції. У зв'язку з цим особливого значення набуває здатність держави формувати ефективну економічну політику, спрямовану на розвиток інноваційного потенціалу, модернізацію виробництва, підтримку підприємництва та інтеграцію у міжнародні економічні процеси.

Для України проблема формування міжнародної конкурентоспроможності є надзвичайно актуальною, оскільки вона безпосередньо пов'язана з можливостями інтеграції у світову економічну систему, розширенням

експортного потенціалу та створенням сприятливих умов для розвитку національного бізнес-середовища. Підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки сприяє активізації інвестиційної діяльності, розвитку інноваційного сектору, зростанню продуктивності праці та зміцненню позицій українських підприємств на міжнародних ринках.

Таким чином, міжнародна конкурентоспроможність країни виступає важливою характеристикою ефективності функціонування національної економіки та її здатності до сталого розвитку в умовах глобалізації. Розуміння сутності та економічного змісту цієї категорії створює теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження факторів її формування та механізмів підвищення, що є необхідним для обґрунтування напрямів зміцнення позицій України у глобальному економічному просторі.

1.2 Передумови формування та чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність країни

Поглиблення процесів глобалізації та посилення міжнародної економічної конкуренції зумовлюють необхідність детального дослідження передумов і факторів, що визначають рівень міжнародної конкурентоспроможності країни. У сучасних умовах конкурентоспроможність країни формується під впливом складної системи взаємопов'язаних чинників, які охоплюють як внутрішнє економічне середовище, так і зовнішні умови функціонування національної економіки. Саме їх сукупна дія визначає можливості держави ефективно інтегруватися у світове господарство, забезпечувати стабільний економічний розвиток та створювати сприятливі умови для функціонування бізнесу.

Для України дослідження передумов і факторів міжнародної конкурентоспроможності є особливо актуальним у контексті сучасних соціально-економічних викликів та необхідності відновлення і модернізації

національної економіки. Визначення ключових детермінант конкурентоспроможності дозволяє не лише оцінити поточні позиції країни у світовому економічному просторі, але й обґрунтувати стратегічні напрями її подальшого розвитку.

У сучасних умовах розвитку світової економіки одним із ключових чинників формування міжнародної конкурентоспроможності країни виступає стабільність макроекономічного середовища. Саме вона створює базові умови для ефективного функціонування національної економіки, забезпечує передбачуваність економічних процесів та формує сприятливий інвестиційний клімат. Макроекономічна стабільність охоплює такі важливі параметри, як рівень інфляції, збалансованість державного бюджету, стабільність валютного курсу, а також загальну фінансову стійкість економіки. Відхилення цих показників від оптимальних значень формує додаткові ризики для суб'єктів господарювання та інвесторів, що негативно впливає на ділову активність і стримує економічне зростання.

Зокрема, високі темпи інфляції призводять до знецінення доходів, зростання невизначеності та ускладнення процесів довгострокового планування як для підприємств, так і для держави. Бюджетний дефіцит, у свою чергу, може спричиняти накопичення державного боргу та обмежувати можливості фінансування стратегічно важливих напрямів розвитку. Нестабільність валютного курсу створює додаткові ризики для зовнішньоекономічної діяльності, ускладнює імпортно-експортні операції та знижує привабливість країни для іноземних інвесторів. У сукупності ці фактори формують несприятливе середовище для розвитку бізнесу, що безпосередньо впливає на рівень міжнародної конкурентоспроможності країни [10, с. 29-37].

Водночас забезпечення макроекономічної стабільності відкриває широкі можливості для посилення конкурентних позицій національної економіки. Збалансована макроекономічна політика сприяє підвищенню довіри з боку інвесторів, активізації інвестиційних процесів та розширенню підприємницької діяльності. Особливого значення у цьому контексті набуває формування

сприятливого податкового клімату, який стимулює розвиток бізнесу, знижує рівень тінізації економіки та сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів. Раціональна податкова політика дозволяє не лише забезпечити наповнення бюджету, але й створити стимули для інноваційної діяльності та модернізації виробництва [11, с. 401-408].

Важливим чинником є розвиток внутрішнього ринку, який виступає основою для формування стійкого попиту на продукцію національних виробників. Ємний та платоспроможний внутрішній ринок забезпечує можливість масштабування виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємств та їх подальшого виходу на зовнішні ринки. У свою чергу, зростання експорту сприяє зміцненню позицій країни у міжнародному поділі праці, забезпечує приплив валютних надходжень та стимулює розвиток експортно орієнтованих галузей економіки [12, с. 110-117].

Аналіз економічних чинників конкурентоспроможності (рисунок 1.2) свідчить про їх комплексний і взаємопов'язаний характер [13, с. 64-69].

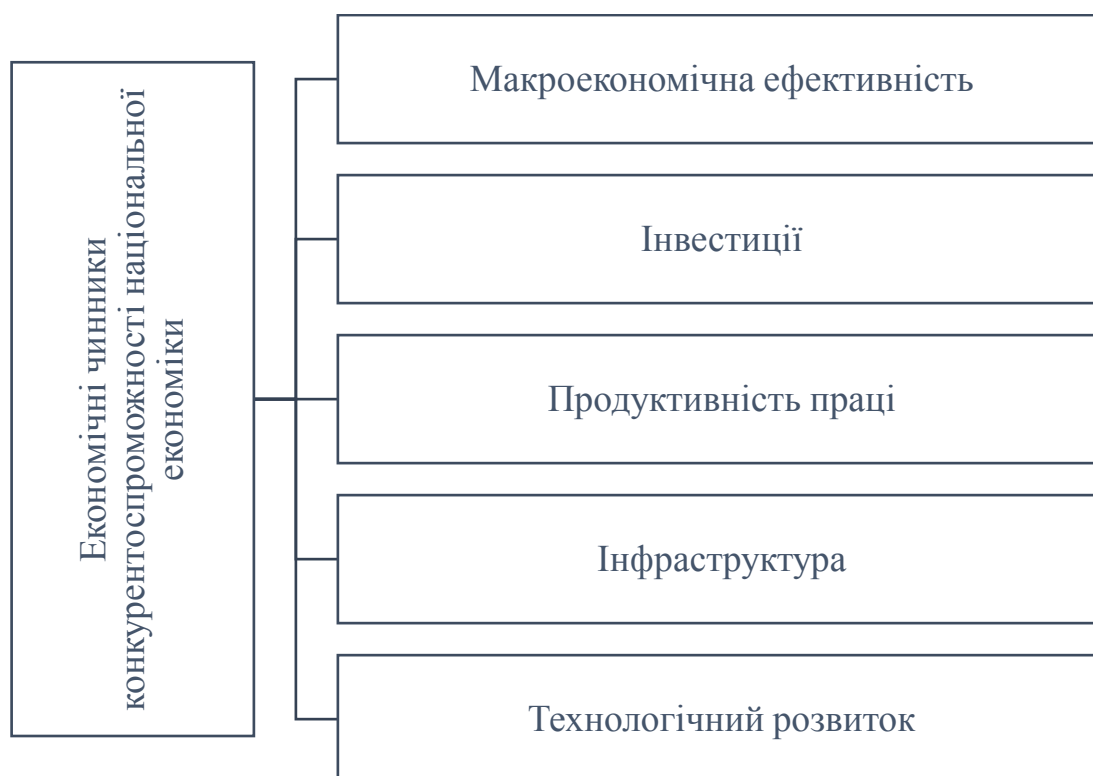

Рисунок 1.2 – Економічні чинники конкурентоспроможності національної економіки [13, с. 64-69]

Макроекономічна стабільність виступає фундаментом, на якому формується ефективна економічна система. Продуктивність праці та рівень технологічного розвитку визначають ефективність використання наявних ресурсів і здатність економіки створювати додану вартість. Високий рівень продуктивності праці дозволяє знижувати витрати виробництва, підвищувати якість продукції та забезпечувати конкурентні переваги на світових ринках. Водночас технологічний розвиток сприяє впровадженню інновацій, модернізації виробничих процесів та підвищенню загальної ефективності економіки.

Важливу роль у формуванні конкурентоспроможності відіграє також розвиток інфраструктури, яка забезпечує функціонування економіки та її інтеграцію у глобальні економічні процеси. Транспортна, логістична, енергетична та цифрова інфраструктура створюють умови для ефективного переміщення товарів, послуг, капіталу та інформації, що є необхідною передумовою участі країни у міжнародній торгівлі. Розвинена інфраструктура сприяє зниженню транзакційних витрат, підвищенню доступності ринків та активізації зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, економічні чинники міжнародної конкурентоспроможності країни формують складну систему взаємопов'язаних елементів, у якій кожен із них виконує важливу функцію. Їх узгоджена взаємодія забезпечує можливість досягнення стійкого економічного розвитку, підвищення ефективності функціонування національної економіки та зміцнення її позицій у глобальному економічному середовищі. Відповідно, формування ефективної державної політики має ґрунтуватися на комплексному врахуванні зазначених факторів, що дозволить забезпечити довгострокове зростання конкурентоспроможності країни [13, с. 64-69].

Для країн із перехідною економікою формування міжнародної конкурентоспроможності має більш складний і багатовимірний характер, оскільки визначається не лише економічними, але й соціальними та інституційними чинниками. У таких країнах процес трансформації економічної системи супроводжується структурними змінами, реформуванням інститутів та

адаптацією до вимог глобального економічного середовища, що зумовлює підвищену роль неекономічних детермінант у забезпеченні конкурентних переваг.

Одним із ключових аспектів є рівень довіри до влади, який безпосередньо впливає на ефективність функціонування економічної системи. Високий рівень суспільної довіри сприяє зниженню транзакційних витрат, підвищує готовність суб'єктів господарювання до інвестиційної діяльності та забезпечує більшу передбачуваність економічної політики. Натомість низький рівень довіри формує ризики для бізнесу, стимулює тінізацію економіки та знижує інвестиційну привабливість країни.

Не менш важливим чинником є якість правової системи, яка визначає рівень захисту прав власності, ефективність судочинства та дотримання контрактних зобов'язань. Надійна та прозора правова система створює передумови для стабільного функціонування ринку, забезпечує рівні умови конкуренції та сприяє розвитку підприємницької діяльності. У свою чергу, недосконалість правових інститутів, корупційні практики та слабкість механізмів правозастосування негативно впливають на конкурентоспроможність країни, обмежуючи можливості її інтеграції у світову економіку.

Важливу роль у цьому контексті відіграє ефективність державного управління, яка охоплює здатність органів влади формувати та реалізовувати послідовну економічну політику, забезпечувати прозорість регуляторного середовища та оперативно реагувати на виклики зовнішнього середовища. Ефективне державне управління сприяє формуванню сприятливого бізнес-клімату, розвитку інфраструктури, підтримці інновацій та залученню інвестицій. Водночас низька якість управлінських рішень, надмірна бюрократизація та нестабільність регуляторної політики створюють бар'єри для розвитку бізнесу та знижують конкурентні позиції країни [14, с. 23-27].

Державно-приватне партнерство (ДПП) також є важливим чинником підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, оскільки забезпечує ефективну взаємодію держави та бізнесу у реалізації

стратегічно значущих проєктів. Його сутність полягає у довгостроковій співпраці, спрямованій на залучення приватного капіталу, підвищення якості інфраструктури та ефективності надання суспільних послуг.

Використання механізмів ДПП дозволяє зменшити бюджетне навантаження та активізувати інвестиційну діяльність, що особливо важливо для країн із трансформаційною економікою. Реалізація інфраструктурних проєктів у сферах транспорту, енергетики та цифровізації сприяє зниженню витрат бізнесу, покращенню доступу до ринків та інтеграції у світову економіку. Це, у свою чергу, підвищує інвестиційну привабливість країни.

Крім того, ДПП сприяє впровадженню інновацій і сучасних управлінських підходів, що підвищує ефективність використання ресурсів і формує довгострокові конкурентні переваги. Водночас результативність такого партнерства значною мірою залежить від якості інституційного середовища, зокрема прозорості регулювання, захисту прав інвесторів і рівня довіри до держави [15, с. 31-34].

Узагальнення наукових підходів до визначення сутності конкурентоспроможності національної економіки, зокрема у роботах З. Юринець [16, с. 38-42], дозволяє виокремити систему ключових чинників, що формують її здатність ефективно функціонувати та зміцнювати позиції у глобальному середовищі. Запропонована структурно-логічна модель акцентує увагу на взаємопов'язаності економічних, інноваційних та адаптивних характеристик розвитку країни (рисунок 1.3).

Базовим чинником виступає здатність економіки до підвищення доходів і їх раціонального використання. Йдеться не лише про зростання обсягів виробництва, а й про ефективний розподіл ресурсів, що забезпечує підвищення добробуту населення та створює передумови для інвестиційного розвитку. Важливу роль відіграє також здатність до продажу, тобто ефективна інтеграція у міжнародну торгівлю, розширення експортного потенціалу та зміцнення позицій на зовнішніх ринках.

Рисунок 1.3 – Структурно-логічна модель підходу до чинників, що визначають формування конкурентоспроможності національної економіки [16]

Суттєвим чинником конкурентоспроможності є широке застосування знань та інновацій в економіці. У сучасних умовах саме інноваційність визначає довгострокові конкурентні переваги країни, оскільки сприяє створенню нових продуктів, технологій і форм організації виробництва. З цим тісно пов'язана здатність до винахідливості та інноваційності, що характеризує рівень розвитку науково-технічного потенціалу та креативності економічних суб'єктів.

Не менш важливою є здатність країни до підвищення своєї привабливості, зокрема для інвесторів, бізнесу та висококваліфікованих кадрів. Це охоплює якість ділового середовища, рівень інституційного розвитку, стабільність економічної політики та загальний імідж держави на міжнародній арені. Водночас у динамічному глобальному середовищі вагомого значення набуває здатність економіки до адаптації до змін, що передбачає гнучкість, швидке реагування на зовнішні виклики та здатність трансформувати структуру господарства відповідно до нових умов [16, с. 38-42; 17, с. 141-149].

Інновації відіграють визначальну роль у формуванні та підвищенні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, оскільки саме вони забезпечують створення довгострокових конкурентних переваг в умовах глобалізації. Як зазначається у наукових дослідженнях [18, с. 9-12], сучасна конкуренція між країнами дедалі більше зміщується у площину технологічного

розвитку, інтелектуального капіталу та здатності генерувати нові знання. У цьому контексті інновації виступають не просто одним із чинників, а ключовим драйвером економічного зростання та зміцнення позицій держави на світовому ринку.

Вплив інновацій на конкурентоспроможність проявляється передусім через підвищення продуктивності факторів виробництва. Впровадження новітніх технологій, цифровізація бізнес-процесів, розвиток наукомістких галузей дозволяють більш ефективно використовувати ресурси, знижувати витрати та підвищувати якість продукції. Це створює передумови для формування стійких конкурентних переваг і посилення експортного потенціалу країни.

Важливою складовою інноваційного розвитку є функціонування національної інноваційної системи, яка охоплює взаємодію науки, освіти, бізнесу та держави. Саме ефективність цієї взаємодії визначає здатність економіки трансформувати наукові знання у практичні інновації, що мають ринкову цінність. Особливого значення набуває розвиток людського капіталу, оскільки висококваліфікована робоча сила є основою створення та впровадження інновацій.

Крім того, інноваційна діяльність потребує сприятливого інституційного середовища, яке включає макроекономічну стабільність, ефективну державну політику, розвиток інноваційної інфраструктури та доступ до фінансових ресурсів. За наявності таких умов інновації стають системним елементом економіки, що забезпечує її гнучкість та здатність адаптуватися до змін глобального середовища.

Світовий досвід підтверджує, що країни з високим рівнем інноваційної активності, як правило, займають провідні позиції у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності. Водночас недостатній рівень розвитку інновацій обмежує можливості економічного зростання та знижує конкурентні позиції держави на світовому ринку [18, с. 9-12].

Важливим чинником міжнародної конкурентоспроможності національної

економіки є розвиток людського капіталу. Саме рівень освіти, професійної підготовки, кваліфікації та мобільності робочої сили визначає здатність економіки до інноваційного розвитку, підвищення продуктивності праці та ефективного використання ресурсів. Високоякісний людський капітал сприяє створенню нових знань, впровадженню сучасних технологій та формуванню конкурентних переваг на глобальних ринках. Водночас недостатній рівень інвестицій у освіту, науку та розвиток персоналу обмежує потенціал економічного зростання і знижує конкурентні позиції країни [19, с. 109-122].

Отже, міжнародна конкурентоспроможність національної економіки формується під впливом комплексної системи взаємопов'язаних економічних, інституційних та інноваційних чинників, які у сукупності визначають здатність країни до сталого розвитку та ефективної інтеграції у світове господарство. В умовах зростаючої глобальної конкуренції ключового значення набуває узгодженість державної політики, спрямованої на забезпечення макроекономічної стабільності, розвиток інноваційного потенціалу, підвищення якості інституційного середовища та активізацію взаємодії держави і бізнесу. Саме системний підхід до врахування цих чинників створює передумови для зміцнення конкурентних позицій країни та формування довгострокових переваг у глобальному економічному просторі.

2 АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

2.1 Оцінка позицій України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності

Оцінка міжнародної конкурентоспроможності країни потребує використання об'єктивних і зіставних індикаторів, які дозволяють комплексно проаналізувати її позиції у глобальному економічному середовищі. У сучасних умовах такими інструментами виступають міжнародні рейтинги та індекси, що формуються провідними міжнародними організаціями на основі уніфікованих методологій і широкого спектра статистичних та експертних даних. Вони дають змогу не лише визначити місце країни у світовому економічному просторі, але й виявити ключові сильні сторони та системні проблеми її розвитку.

Для України аналіз позицій у міжнародних рейтингах має особливе значення, оскільки дозволяє оцінити ефективність економічних реформ, рівень адаптації до глобальних викликів та ступінь інтеграції у світову економіку. В умовах трансформаційних процесів і післякризового відновлення такі оцінки є важливим орієнтиром для формування державної економічної політики, підвищення інвестиційної привабливості та зміцнення конкурентних позицій національного бізнес-середовища.

Оцінка інноваційної складової міжнародної конкурентоспроможності України доцільно здійснювати на основі Global Innovation Index (GII), що розробляється World Intellectual Property Organization у співпраці з міжнародними партнерами. Даний індекс є комплексним аналітичним інструментом, який відображає рівень розвитку інноваційної системи країни та її здатність до створення, впровадження і комерціалізації нових знань і технологій. Методологія ГІ базується на оцінці двох ключових блоків: ресурсів інновацій (Innovation Inputs) та результатів інноваційної діяльності (Innovation Outputs), які, у свою чергу, деталізуються через сім груп показників (інституції,

людський капітал і дослідження, інфраструктура, розвиток ринку, розвиток бізнесу, знаннєві та технологічні результати, креативні результати).

Аналіз позицій України у ГІ свідчить про наявність помірної, але нестабільної динаміки її інноваційного розвитку (таблиця 2.1) [20]. За останні роки Україна загалом утримується у середині світового рейтингу, демонструючи як періоди покращення, так і певного погіршення позицій.

Таблиця 2.1 – Позиції України у Global Innovation Index за 2019–2025 рр. [20]

Рік	Місце у світі	Кількість країн
2019	47	129
2020	45	131
2021	49	132
2022	57	132
2023	55	132
2024	60	133
2025	66	139

Як видно з наведених даних, у 2019-2020 рр. Україна демонструвала покращення позицій, досягнувши 45 місця. Однак у подальшому спостерігається тенденція до зниження рейтингу, що зумовлено як внутрішніми структурними проблемами, так і зовнішніми викликами, зокрема воєнними факторами.

Попри це, Україна продовжує утримувати відносно стабільні позиції серед країн із нижчим середнім рівнем доходу, що свідчить про наявність певного інноваційного потенціалу.

Більш глибокий аналіз передбачає дослідження складових індексу, які дозволяють виявити сильні та слабкі сторони інноваційної системи країни.

Аналіз наведених показників свідчить, що Україна демонструє відносно кращі результати у сфері людського капіталу та досліджень, що підтверджує наявність потужного освітнього та наукового потенціалу.

Високий рівень освіти, значна кількість фахівців технічного профілю та активний розвиток ІТ-сектору формують основу інноваційної спроможності країни (таблиця 2.2) [21].

Таблиця 2.2 – Динаміка складових ГП України за 2019–2025 рр., бали [21]

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Innovation Inputs	40,1	40,5	39,8	37,5	38,2	36,9	34,2
Innovation Outputs	36,5	37,8	36,9	34,1	35,0	33,7	25,2
Інституції	48,0	47,5	46,2	44,0	45,1	43,8	34,1
Людський капітал і дослідження	44,2	45,6	46,0	43,5	44,8	45,0	32,5
Інфраструктура	39,0	40,2	41,1	39,4	40,0	39,2	40,7
Розвиток ринку	42,5	41,8	40,7	38,6	39,1	38,0	32,3
Розвиток бізнесу	37,2	38,0	37,5	35,2	36,0	35,1	31,4
Знаннєві та технологічні результати	41,5	42,7	41,9	39,0	40,3	38,8	26,5
Креативні результати	31,4	32,6	31,9	29,3	30,1	28,7	23,9

Водночас суттєвими проблемами залишаються інституційна складова та розвиток ринку. Зниження показників за цими напрямками свідчить про наявність бар'єрів, пов'язаних із якістю державного управління, недостатнім рівнем захисту прав власності, обмеженим доступом до фінансових ресурсів та недостатньою розвиненістю ринкових механізмів. Це негативно впливає на інвестиційну активність та стримує розвиток інноваційного підприємництва.

Особливу увагу слід звернути на співвідношення між ресурсами та результатами інновацій. Хоча Україна має відносно прийнятний рівень Innovation Inputs, ефективність їх трансформації у результати (Innovation Outputs) залишається недостатньою. Це свідчить про проблеми у сфері комерціалізації інновацій, слабку взаємодію між наукою та бізнесом, а також недостатній розвиток інноваційної інфраструктури.

Негативна динаміка спостерігається також у сфері креативних результатів, що може бути пов'язано з обмеженим розвитком креативних індустрій та недостатнім рівнем їх інтеграції у глобальні ринки. Водночас відносно стабільними залишаються показники інфраструктури, що свідчить про поступове, хоча й повільне, покращення умов для інноваційної діяльності.

Для більш глибокого розуміння сильних і слабких сторін інноваційного розвитку України доцільно здійснити порівняльний аналіз окремих складових ГП у зіставленні з показниками провідних країн світу, європейського регіону та групи країн із доходом вище середнього (рисунок 2.1). Такий підхід дозволяє

оцінити відносні позиції України за ключовими напрямками формування інноваційної конкурентоспроможності та виявити найбільш проблемні зони розвитку [22].

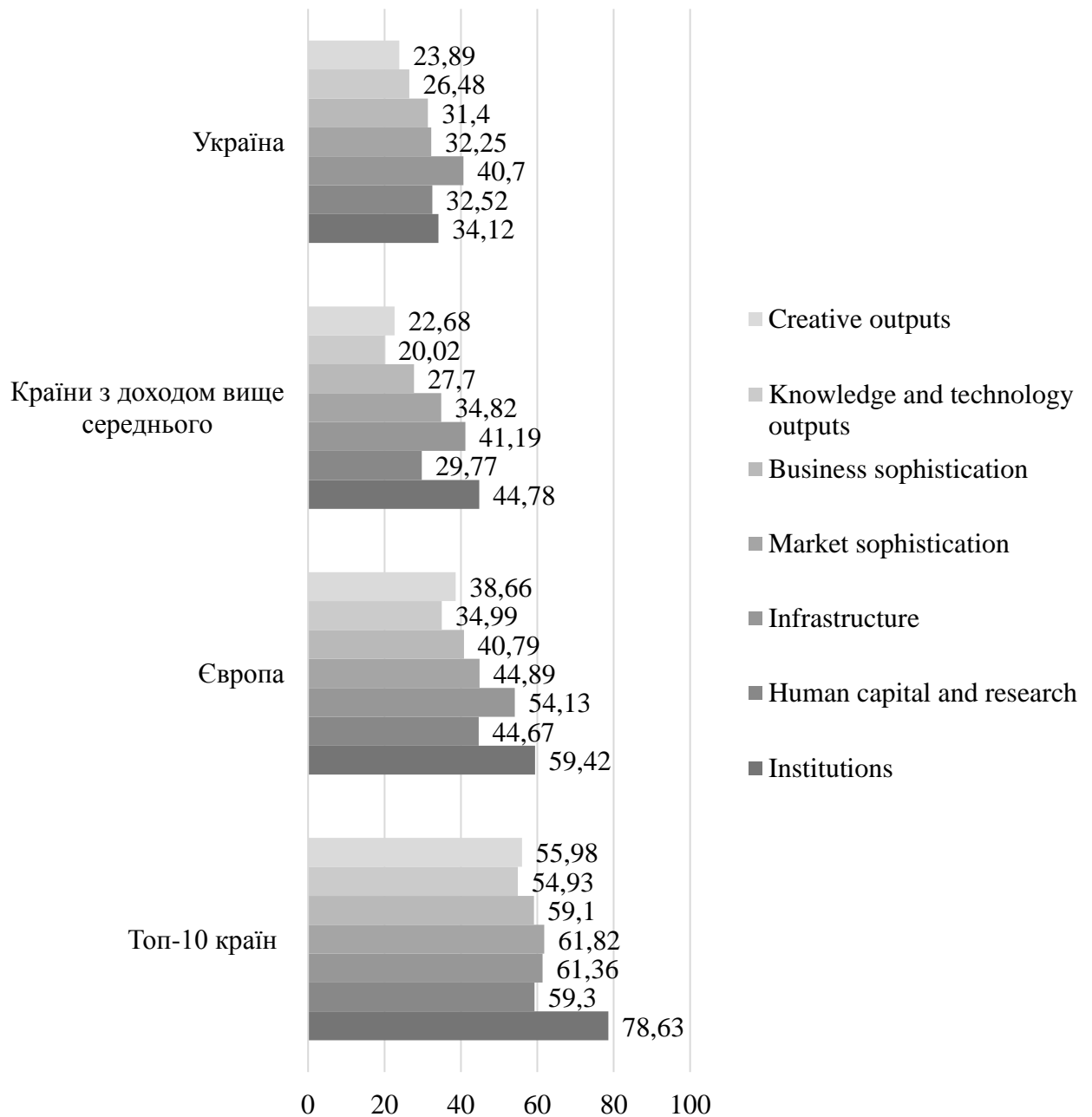

Рисунок 2.1 – Порівняльна оцінка складових Global Innovation Index для України, бали [22]

Наведені дані свідчать про наявність суттєвого розриву між Україною та провідними країнами світу за всіма складовими ГІ. Найбільше відставання

спостерігається за показником інституційного середовища (-44,51 бала відносно топ-10), що підтверджує наявність системних проблем у сфері державного управління, правового забезпечення та регуляторної стабільності. Це є одним із ключових стримуючих факторів розвитку інноваційної економіки.

Водночас відносно кращі позиції Україна демонструє у сфері людського капіталу та досліджень, де відставання від європейського рівня є порівняно меншим (-12,15 бала). Це свідчить про наявність значного науково-освітнього потенціалу, який може виступати основою для формування конкурентних переваг.

Помірне відставання також характерне для показників бізнес-розвитку та знанневих і технологічних результатів, що вказує на певний рівень інтеграції України у глобальні інноваційні процеси. Разом з тим, низькі значення за напрямками ринкової розвиненості та креативних результатів свідчать про недостатній розвиток механізмів комерціалізації інновацій та слабку взаємодію між наукою і бізнесом.

Таким чином, результати порівняльного аналізу підтверджують, що основними проблемними зонами інноваційного розвитку України залишаються інституційне середовище, ринкова інфраструктура та ефективність трансформації інноваційних ресурсів у результати. Водночас наявний потенціал у сфері людського капіталу створює передумови для підвищення міжнародної конкурентоспроможності за умови реалізації ефективної державної політики у сфері інновацій.

Оцінка міжнародної конкурентоспроможності країни неможлива без урахування рівня розвитку людського капіталу, який є одним із ключових чинників довгострокового економічного зростання. У цьому контексті важливим аналітичним інструментом виступає Індекс людського розвитку (ІЛР, Human Development Index, HDI), що розраховується United Nations Development Programme. Даний індекс комплексно відображає досягнення країни за трьома основними вимірами: тривалість життя (здоров'я), рівень освіти та рівень доходів населення. Таким чином, ІЛР дозволяє оцінити не лише економічні

результати, а й якість життя та потенціал людського розвитку, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність національної економіки.

Аналіз позицій України у рейтингу ІЛР свідчить, що країна належить до групи держав із високим рівнем людського розвитку, однак поступається провідним країнам світу (рисунок 2.2) [23].

Таблиця 2.3 – Порівняльна оцінка складових Індексу людського розвитку (HDI) у 2023 році: Україна та країни-лідери [23]

Країна	HDI	Тривалість життя (роки)	Очікувана тривалість навчання (роки)	Середня тривалість навчання (роки)	ВНД на душу населення (USD, PPP)
Швейцарія	0,967	84	16,5	13,9	66 933
Норвегія	0,966	83,2	18,2	13	64 660
Ісландія	0,959	82,7	19,2	13,8	55 782
Гонконг	0,956	85,5	17,3	12,2	62 607
Австралія	0,951	83	21,1	12,7	49 238
Данія	0,948	81,9	18,7	13	60 365
Швеція	0,947	83,1	19,4	12,6	55 585
Ірландія	0,945	82,3	18,7	11,6	76 169
Німеччина	0,942	81,2	17,3	14,2	55 314
Нідерланди	0,941	81,7	18,7	12,6	57 707
Україна	0,773	71,6	15,1	11,3	13 256

Як видно з наведених даних, Україна суттєво поступається країнам-лідерам за значенням індексу людського розвитку. Розрив становить близько 0,2 пункти, що свідчить про наявність значних резервів для підвищення якості людського капіталу. Найменший розрив із країнами-лідерами спостерігається у сфері освіти, зокрема за показниками очікуваної та середньої тривалості навчання, що підтверджує високий освітній потенціал населення. Водночас найбільше відставання характерне для показника валового національного доходу на душу населення, що свідчить про низький рівень економічної віддачі людського капіталу. Значний розрив також спостерігається у тривалості життя, що відображає наявність проблем у сфері охорони здоров'я та загальної якості

життя населення.

Отже, проблемними залишаються показники доходів населення та частково тривалості життя. Нижчий рівень валового національного доходу на душу населення обмежує можливості інвестування у розвиток людського капіталу, а також знижує загальну якість життя. Крім того, демографічні виклики та наслідки соціально-економічних криз негативно впливають на показники здоров'я населення.

Порівняно з країнами-лідерами, Україна також відстає за рівнем ефективності використання людського капіталу. Незважаючи на високий освітній потенціал, його трансформація у продуктивну економічну діяльність залишається недостатньою. Це проявляється у відтоку висококваліфікованих кадрів за кордон, низькому рівні оплати праці та обмежених можливостях професійної реалізації.

Таким чином, результати аналізу ІЛР свідчать, що Україна має відносно розвинену базу людського капіталу, яка може виступати важливим фактором підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Водночас існує необхідність підвищення ефективності його використання, зокрема шляхом покращення умов праці, зростання доходів населення, розвитку системи охорони здоров'я та створення можливостей для професійної самореалізації. Реалізація цих напрямів сприятиме зміцненню позицій України у глобальному економічному просторі та забезпеченню сталого розвитку національної економіки.

Оцінка цифрової складової міжнародної конкурентоспроможності України доцільно здійснювати на основі Network Readiness Index (NRI), який розробляється Portulans Institute у співпраці з міжнародними експертними організаціями. Даний індекс є сучасним аналітичним інструментом, що дозволяє оцінити рівень готовності країни до використання цифрових технологій та її інтеграції у глобальну цифрову економіку. Методологія NRI охоплює чотири ключові блоки: технології (Technology), людський капітал (People), управління (Governance) та вплив (Impact), які у сукупності формують комплексне уявлення про цифрову конкурентоспроможність держави [24].

Аналіз позицій України у Network Readiness Index свідчить про наявність середнього рівня цифрового розвитку із тенденцією до поступового покращення, попри складні соціально-економічні умови останніх років.

У 2020-2022 рр. Україна демонструвала покращення позицій у рейтингу, що було зумовлено активним розвитком цифрових технологій, зокрема ІТ-сектору, електронного урядування та цифрових сервісів. А у 2023-2024 рр. спостерігається певне погіршення позицій, що пов'язано з обмеженням ресурсів, воєнними викликами та нерівномірністю цифрового розвитку.

Більш детальний аналіз передбачає оцінку складових індексу, що дозволяє визначити сильні та слабкі сторони цифрової трансформації України (таблиця 2.4) [25].

Таблиця 2.4 – Порівняльна характеристика складових Network Readiness Index (2024 р.) [25]

Країна	Загальний бал	Рейтингове місце	Технології	Людський капітал	Управління	Вплив
США	79,13	1	82,47	76,16	86,48	71,42
Фінляндія	75,82	2	66,28	62,94	88,91	85,17
Сінгапур	75,46	3	70,42	68,10	84,41	78,91
Данія	75,14	4	67,47	58,75	92,02	82,30
Швеція	75,09	5	69,04	62,36	86,68	82,26
Нідерланди	75,08	6	72,01	58,71	89,56	80,05
Німеччина	74,12	7	70,27	63,05	86,84	76,33
Україна	54,30	46	44,85	46,66	69,68	56,01

Наведені у таблиці дані свідчать про суттєве відставання України від країн-лідерів за всіма складовими Network Readiness Index, що відображає недостатній рівень розвитку цифрової економіки та обмежену ефективність використання цифрового потенціалу.

Загальний бал України становить 54,30, що на понад 20 пунктів менше, ніж у лідера рейтингу – США (79,13). Аналогічний розрив спостерігається і порівняно з іншими провідними країнами, які демонструють стабільно високі

значення за всіма компонентами індексу. Це свідчить про комплексний характер цифрового розвитку в цих країнах, де ефективно поєднуються технологічна база, людський капітал та інституційне середовище.

Найбільше відставання України спостерігається за компонентом «Технології», де її показник (44,85) суттєво поступається країнам-лідерам (понад 70-80 балів). Це вказує на недостатній рівень розвитку цифрової інфраструктури, зокрема телекомунікаційних мереж, доступу до високошвидкісного інтернету та інвестицій у цифрові технології.

Показник «Людський капітал» (46,66) хоча і є дещо вищим за технологічний компонент, однак також демонструє значний розрив із країнами-лідерами, де значення перевищують 60-70 балів. Це свідчить про те, що, незважаючи на наявність освітнього потенціалу, рівень цифрових навичок та їх практичного застосування в економіці залишається недостатнім.

Водночас відносно кращі позиції Україна займає у сфері «Управління» (69,68), де розрив із лідерами є меншим. Це може бути пов'язано з розвитком електронного урядування, цифрових державних сервісів та поступовим удосконаленням регуляторної політики у сфері цифровізації.

Компонент «Вплив» (56,01) свідчить про те, що цифровізація в Україні вже має певний позитивний ефект для економіки та суспільства, однак цей потенціал реалізується не в повному обсязі. У країнах-лідерах цифрові технології значно активніше трансформуються у зростання продуктивності, розвиток бізнесу та підвищення якості життя населення.

Таким чином, результати аналізу підтверджують, що ключовими стримуючими факторами цифрової конкурентоспроможності України є недостатній рівень розвитку технологічної інфраструктури та обмежена ефективність використання людського капіталу. Наявність певного прогресу у сфері управління та цифрових сервісів створює передумови для подальшого покращення позицій країни у глобальному цифровому середовищі. Реалізація комплексної політики цифрової трансформації дозволить підвищити міжнародну конкурентоспроможність України та забезпечити її ефективну

інтеграцію у світову економіку.

Оцінка інституційних умов функціонування національної економіки та розвитку бізнес-середовища доцільно здійснювати на основі Індекса економічної свободи (IEF, Index of Economic Freedom), який розробляється The Heritage Foundation у співпраці з The Wall Street Journal. Даний індекс є одним із найбільш поширених міжнародних інструментів, що дозволяє оцінити рівень економічної свободи в країні як сукупність умов для ведення підприємницької діяльності, захисту прав власності та ефективності державного регулювання.

Оцінювання рівня економічної свободи здійснюється на основі 12 кількісних і якісних показників, які згруповані у чотири основні категорії (стовпи) економічної свободи:

- верховенство права (захист прав власності, доброчесність державної влади, ефективність судової системи);
- розмір держави (державні витрати, податкове навантаження, фіскальне здоров'я);
- ефективність регулювання (свобода підприємницької діяльності, свобода ринку праці, монетарна свобода);
- відкритість ринків (свобода торгівлі, інвестиційна свобода, фінансова свобода).

Аналіз позицій України у IEF свідчить про наявність системних проблем у формуванні сприятливого бізнес-клімату, що негативно впливає на рівень її міжнародної конкурентоспроможності.

Упродовж 2020-2024 рр. спостерігається негативна динаміка показників України, що проявляється як у зниженні інтегрального балу, так і у погіршенні позицій у світовому рейтингу. Перехід країни з категорії «переважно невільна» до «невільна» свідчить про погіршення умов ведення бізнесу та посилення регуляторних і інституційних обмежень (таблиця 2.5) [26].

Аналіз складових індексу свідчить, що найбільш проблемною сферою є верховенство права, де Україна демонструє найнижчі показники. Це відображає слабкість правових інститутів, недостатній рівень захисту прав власності та

поширення корупційних практик, що створює значні ризики для інвесторів і бізнесу.

Таблиця 2.5 – Позиції України у Індексі економічної свободи [26]

Рік	Бал	Місце у світі	Категорія
2020	54,9	134	Переважно невільна
2021	56,2	127	Переважно невільна
2022	54,1	130	Переважно невільна
2023	51,5	150	Невільна
2024	49,9	159	Невільна

Показник розміру держави також залишається на низькому рівні, що може свідчити про надмірне фіскальне навантаження та неефективність державних витрат. Водночас відносно кращі результати спостерігаються у сфері відкритості ринків, що відображає поступову інтеграцію України у світову економіку, зокрема через розвиток зовнішньої торгівлі та лібералізацію інвестиційного режиму.

Показник ефективності регулювання перебуває на середньому рівні, що свідчить про наявність певних позитивних змін у сфері дерегуляції та покращення умов ведення бізнесу, однак ці зміни є недостатніми для суттєвого підвищення конкурентоспроможності.

Таким чином, результати аналізу IEF підтверджують, що інституційні фактори є одним із ключових стримуючих чинників розвитку міжнародної конкурентоспроможності України. Низький рівень економічної свободи обмежує можливості розвитку підприємництва, стримує інвестиційну активність та знижує ефективність функціонування національної економіки.

Підвищення рівня економічної свободи в Україні потребує реалізації комплексних реформ, спрямованих на зміцнення верховенства права, підвищення ефективності державного управління, зниження регуляторного тиску та забезпечення прозорості економічних процесів. Це сприятиме формуванню сприятливого бізнес-середовища та зміцненню позицій країни у глобальному економічному просторі.

Отримані результати свідчать про наявність значного потенціалу розвитку, зокрема у сфері людського капіталу, інновацій та цифровізації, водночас виявляючи суттєві структурні проблеми, пов'язані з інституційною слабкістю, недостатнім рівнем розвитку бізнес-середовища та обмеженою ефективністю використання наявних ресурсів. Виявлені диспропорції між окремими складовими конкурентоспроможності зумовлюють необхідність формування системного підходу до її підвищення, що передбачає узгодження економічної, інноваційної та інституційної політики держави.

2.2. Дослідження чинників міжнародної конкурентоспроможності України та розвитку національного бізнес-середовища

Розвиток національного бізнес-середовища безпосередньо залежить від рівня міжнародної конкурентоспроможності країни, яка, у свою чергу, формується через ефективність функціонування підприємств та організацій. Високий рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання виступає необхідною передумовою динамічного економічного зростання, розширення інвестиційної діяльності та інтеграції у світове господарство. Водночас сучасні трансформаційні процеси, що охоплюють соціально-економічну, організаційну та фінансову сфери ведення бізнесу, потребують належного інституційного забезпечення. За його відсутності формуються системні обмеження, що стримують розвиток підприємництва.

В Україні тривалий час зберігаються проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем розвитку інституційного середовища, що негативно впливає на умови започаткування та ведення бізнесу.

Незавершеність формування ринкових інститутів, нестабільність регуляторної політики та обмежена ефективність державного управління зумовлюють формування менш сприятливого бізнес-клімату порівняно з

розвиненими країнами. У таких умовах особливої актуальності набуває формування ефективної державної політики, спрямованої на створення прозорого, передбачуваного та безпечного середовища для підприємницької діяльності.

Суттєвим стримуючим чинником розвитку національного бізнес-середовища є поширення деструктивних явищ, зокрема тінізації економіки, корупції та надмірних адміністративних бар'єрів. Наявність таких факторів не лише ускладнює ведення господарської діяльності, але й підвищує транзакційні витрати бізнесу, знижує інвестиційну привабливість країни та послаблює економічну безпеку суб'єктів господарювання. У підсумку це негативно впливає на здатність національних підприємств конкурувати як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Окремої уваги заслуговує проблема якості правових та політичних інститутів, яка залишається одним із ключових викликів для України. Недостатній рівень захисту прав власності, обмежена ефективність судової системи та діяльності правоохоронних органів зумовлюють зростання транзакційних витрат бізнесу, що проявляється як у формі офіційних витрат, так і неформальних платежів. Значна частка таких витрат пов'язана саме з недосконалістю судової системи та низькою ефективністю правозастосування, що підриває довіру до державних інститутів і стримує підприємницьку активність.

Порівняльний аналіз свідчить, що інституційне середовище України істотно поступається аналогічним показникам країн Європейського Союзу, зокрема таких як Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія. Найбільш відчутні відмінності спостерігаються за такими параметрами, як рівень економічної свободи, ефективність боротьби з корупцією, дотримання законодавства та якість державного управління (рисунок 2.2). Це зумовлює менш сприятливі умови для ведення бізнесу в Україні та обмежує можливості підвищення її міжнародної конкурентоспроможності [27, с. 87-93].

Рисунок 2.2 – Інституційні чинники, які перешкоджають підвищенню конкурентоспроможності підприємницького сектору економіки України [27]

У період трансформації економіки в Україні не було сформовано належних передумов для становлення ефективного та цивілізованого підприємницького середовища, що негативно позначилося на рівні конкурентоспроможності національних підприємств. Відсутність дієвих стимулів розвитку бізнесу, а також інституційна незавершеність ринкових перетворень спричинили збереження високого рівня імпортозалежності економіки [28].

У цей період державна політика значною мірою була зосереджена не на підтримці підприємництва, а на перерозподілі державної власності та відтворенні бюрократичних механізмів, що обмежували розвиток бізнесу. При цьому трансформаційні реформи не передбачали системних заходів щодо формування ефективних інститутів, необхідних для широкомасштабного розвитку підприємницької діяльності. Насамперед це стосувалося створення сучасної правової інфраструктури європейського типу та забезпечення належного правопорядку у сфері господарювання. Водночас сам процес приватизації, хоча і сприяв зміні структури власності, не забезпечив формування повноцінного конкурентного бізнес-середовища.

Попри певні позитивні зрушення у трансформації відносин власності, ці зміни не супроводжувалися створенням ефективних механізмів використання

підприємницького капіталу. Основною метою реформування відносин власності мало бути не лише забезпечення різноманітності її форм, а й створення умов для максимально ефективного використання ресурсів з урахуванням економічної та соціальної доцільності. У цьому контексті важливого значення набуває формування такої моделі управління, яка сприятиме розвитку підприємницького сектора та підвищенню його конкурентоспроможності через оптимізацію структури власності та підтримку бізнес-ініціатив [29, с. 105-106].

Суттєвим обмеженням розвитку бізнес-середовища в Україні залишається недостатній рівень розвитку фінансової системи. Її обмежена глибина та ефективність зумовлюють слабкий розвиток внутрішнього ринку капіталу, що, у свою чергу, стримує інвестиційну активність підприємств. Наслідки фінансових криз, зокрема зростання проблемних кредитів та дефіцит ліквідності, призвели до посилення залежності від зовнішніх запозичень, зокрема ресурсів МВФ. При цьому заходи державної підтримки банківського сектору мали вибірковий характер, що сприяло зростанню непрозорості фінансових потоків, посиленню тінізації економіки та збільшенню трансакційних витрат для більшості суб'єктів господарювання. Додатковою проблемою є відсутність ефективної системи оцінки надійності позичальників, що пов'язано з нерозвиненістю інституту кредитних історій та обмеженим рівнем інформаційного забезпечення фінансового ринку.

Не менш важливим стримуючим фактором є недосконалість податкової системи, яка характеризується нестабільністю, непрозорістю та надмірним адміністративним тиском. Несистемні перевірки з боку контролюючих органів, складність податкового адміністрування та високий рівень регуляторного навантаження формують додаткові бар'єри для розвитку підприємництва та знижують загальний рівень конкурентоспроможності бізнес-середовища. У свою чергу, нестабільність податкової політики негативно впливає на інвестиційну привабливість країни, обмежуючи можливості залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій.

Аналіз інвестиційного клімату свідчить про наявність суттєвих

суперечностей між формально задекларованими принципами та практикою їх реалізації. Попри законодавчо закріплену рівність умов для вітчизняних та іноземних інвесторів, у реальному секторі економіки зберігаються обмеження доступу до окремих галузей, а також численні бюрократичні перепони, що ускладнюють ведення бізнесу. Додатковими негативними чинниками виступають недотримання контрактних зобов'язань, поширення рейдерських практик та непрозорість процесів приватизації, що призводить до нестабільності відносин власності та знижує довіру інвесторів.

Окремою проблемою є обмеження у сфері валютного регулювання, які створюють додаткові труднощі для здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Наявність адміністративних бар'єрів при проведенні валютних операцій, вимоги щодо ліцензування окремих трансакцій, а також обмеження на міжнародні платежі знижують ефективність функціонування бізнесу та стримують його інтеграцію у глобальні ринки. У сукупності зазначені фактори негативно впливають на рівень економічної свободи та знижують конкурентоспроможність підприємницького сектора економіки України [30, с. 114-120].

Розвиток національного бізнес-середовища значною мірою залежить від якості людського капіталу, який виступає одним із ключових чинників міжнародної конкурентоспроможності країни. У сучасній економіці саме рівень освіти, професійних навичок, інноваційного потенціалу та мобільності робочої сили визначає здатність підприємств до ефективного функціонування, впровадження інновацій та адаптації до змін глобального середовища.

Попри наявність в Україні достатньо високого освітнього потенціалу, ефективність його використання залишається обмеженою. Однією з ключових проблем є невідповідність між структурою підготовки кадрів та потребами ринку праці, що призводить до дефіциту кваліфікованих фахівців у окремих галузях. Це, у свою чергу, стримує розвиток підприємництва, знижує продуктивність праці та обмежує можливості впровадження інновацій у бізнес-середовищі.

Суттєвим проявом дисбалансів на ринку праці в Україні є загострення

проблем, з якими стикаються роботодавці у процесі забезпечення підприємств трудовими ресурсами. В умовах воєнних викликів, масштабної зовнішньої міграції та структурних змін економіки бізнес дедалі частіше зіштовхується з дефіцитом кадрів, зниженням їхньої доступності та невідповідністю кваліфікації вимогам сучасного виробництва (рисунок 2.3) [31]. Це негативно впливає на ефективність діяльності підприємств і стримує розвиток національного бізнес-середовища.

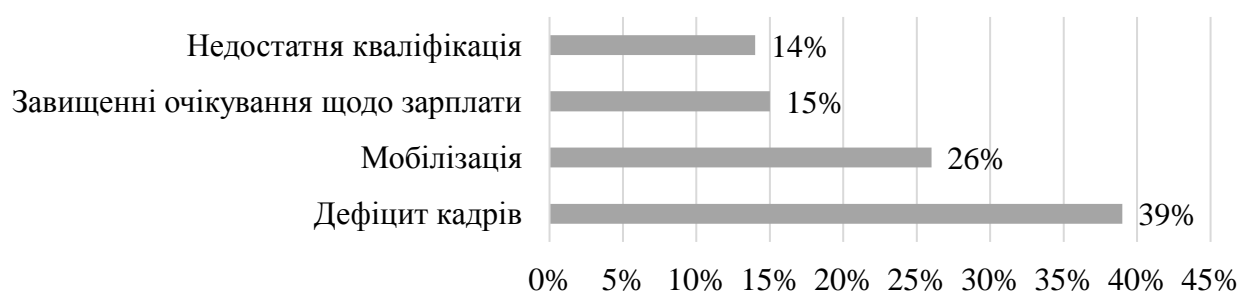

Рисунок 2.3 – Труднощі, з якими стикаються роботодавці при наборі персоналу [31]

Важливим напрямом подолання зазначених проблем має стати перекваліфікація безробітного населення, однак її реалізація ускладнюється низкою обмежень. Як свідчать результати досліджень, понад 44% безробітних не вірять у те, що опанування нової професії здатне покращити їхні перспективи працевлаштування, а ще 32% відмовляються від перекваліфікації через складність або тривалість навчального процесу. Це свідчить про недостатній рівень мотивації та слабкий розвиток системи профорієнтації, що ускладнює забезпечення підприємств необхідними кадрами.

Водночас ситуація характеризується наявністю значного нереалізованого трудового потенціалу. Зокрема, 79% безробітних висловлюють готовність працювати, проте не мають достатнього уявлення про поточний стан і потреби ринку праці. Близько 70% погоджуються на зміну професійної діяльності, однак не розуміють механізмів такого переходу та його економічної доцільності. У результаті формується ситуація, за якої, з одного боку, роботодавці відчувають

гостру нестачу кваліфікованих працівників, а з іншого – значна частина населення залишається поза ефективною зайнятістю.

Отже, сучасний стан ринку праці в Україні характеризується поєднанням дефіциту кадрів та низької ефективності використання наявного трудового потенціалу. Для роботодавців це означає зростання витрат на пошук і підготовку персоналу, зниження продуктивності праці та обмеження можливостей розвитку бізнесу. Вирішення цих проблем потребує активізації політики у сфері зайнятості, розвитку системи перекваліфікації та підвищення рівня поінформованості населення щодо можливостей професійного розвитку, що у сукупності сприятиме зміцненню міжнародної конкурентоспроможності України [31].

Суттєвим чинником, що визначає сучасний стан людського капіталу та безпосередньо впливає на розвиток національного бізнес-середовища, є масштабна зовнішня міграція населення України. За оцінками Центру економічної стратегії [32], станом на січень 2026 року за межами країни перебуває близько 5,6 млн українських біженців, що свідчить про значні втрати трудового та демографічного потенціалу держави.

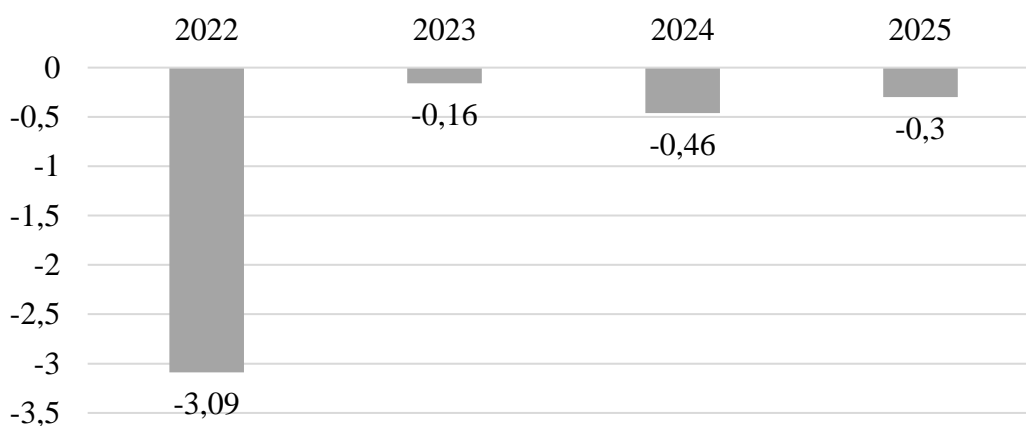

Рисунок 2.4 – Чиста міграція українських громадян через український кордон (окрім Росії та Білорусі), млн осіб [32]

Аналіз структури зовнішньої міграції дозволяє зробити висновок про її суттєві соціально-економічні наслідки. Переважну частину українських біженців

становлять жінки – їх частка сягає 40%. Частка чоловіків є дещо нижчою, проте демонструє тенденцію до зростання – з 27% до 29% протягом року. Водночас значну частку мігрантів складають діти віком до 18 років – 31%, що вказує на довгострокові ризики для відтворення людського капіталу та функціонування освітньої системи.

Окремої уваги заслуговують вікові характеристики міграційних потоків (рисунок 2.5) [32].

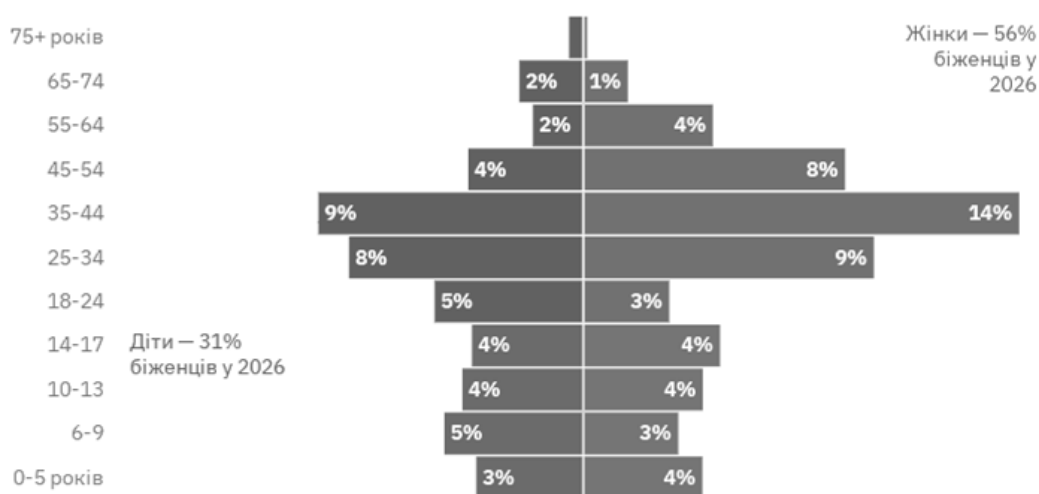

Рисунок 2.5 – Статеві-вікова структура українських біженців за кордоном у січні 2026 [32]

Так, близько 66% українських біженців належать до працездатного населення віком 18-65 років, що безпосередньо впливає на скорочення пропозиції робочої сили на внутрішньому ринку праці. При цьому понад половину всіх мігрантів (56%) становить молодь віком до 35 років, яка є найбільш економічно активною та інноваційно орієнтованою частиною населення. Втрата цієї категорії працівників суттєво обмежує можливості розвитку бізнесу, знижує потенціал інноваційного зростання та негативно впливає на довгострокову конкурентоспроможність економіки.

Крім того, недостатній рівень розвитку системи безперервної освіти та професійної перепідготовки стримує адаптацію робочої сили до сучасних вимог цифрової економіки. В умовах швидкої технологічної трансформації це

призводить до зниження гнучкості ринку праці та ускладнює процеси модернізації підприємств.

Слід зазначити, що людський капітал залишається одним із ключових конкурентних переваг України, особливо у сферах, пов'язаних із ІТ, інженерією та наукомісткими видами діяльності. За умови ефективної державної політики, спрямованої на розвиток освіти, стимулювання інновацій та збереження трудового потенціалу, людський капітал може стати важливим драйвером розвитку національного бізнес-середовища та підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни.

У сучасних умовах глобальної економічної трансформації інновації та цифровізація виступають ключовими чинниками підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни та формування ефективного бізнес-середовища. Саме здатність економіки генерувати, впроваджувати та масштабувати інноваційні рішення визначає її позиції у світовому господарстві, рівень продуктивності праці та привабливість для інвесторів.

Інноваційна діяльність промислових підприємств України в умовах воєнного стану зазнала суттєвих трансформацій, що безпосередньо впливає на рівень міжнародної конкурентоспроможності національної економіки та розвиток бізнес-середовища. За аналітичними оцінками Національний інститут стратегічних досліджень [33], у період повномасштабної війни інноваційна активність підприємств значною мірою визначається здатністю адаптуватися до кризових умов, забезпечувати безперервність виробничих процесів та переорієнтовуватися на нові ринки.

Однією з ключових тенденцій є скорочення масштабів інноваційної діяльності у традиційному розумінні, зокрема зменшення обсягів інвестицій у наукові дослідження та розробки, модернізацію виробництва та впровадження нових технологій. Це обумовлено обмеженістю фінансових ресурсів, зростанням ризиків господарської діяльності та необхідністю спрямування коштів на підтримання операційної діяльності підприємств. Водночас, попри загальне зниження інноваційної активності, спостерігається переорієнтація підприємств

на більш прикладні та адаптивні інновації, спрямовані на забезпечення стійкості бізнесу.

В умовах війни особливого значення набувають організаційні та процесні інновації, які дозволяють підприємствам оптимізувати виробничі процеси, скорочувати витрати та підвищувати гнучкість управління. Поширення отримують рішення, пов'язані з цифровізацією бізнес-процесів, впровадженням дистанційних форм управління, автоматизацією виробництва та логістики. Це свідчить про поступовий перехід від капіталомістких інновацій до більш гнучких і менш ресурсозатратних форм інноваційної діяльності.

Суттєвим фактором, що впливає на інноваційну діяльність, є також порушення виробничо-логістичних ланцюгів, релокація підприємств та втрата частини виробничого потенціалу. У таких умовах інновації все частіше спрямовуються на відновлення діяльності, диверсифікацію постачань, пошук нових партнерів та вихід на альтернативні ринки збуту. Це формує нову модель інноваційного розвитку, орієнтовану на адаптацію до зовнішніх шоків.

Водночас важливою позитивною тенденцією є активізація співпраці між бізнесом, державою та науковими установами, що сприяє розвитку прикладних досліджень і впровадженню інновацій у виробництво. Підтримка інноваційної діяльності з боку держави, зокрема через програми стимулювання підприємництва, грантові ініціативи та розвиток цифрової інфраструктури, набуває особливого значення у контексті відновлення економіки [34].

Інноваційна діяльність промислових підприємств України в умовах воєнного часу характеризується одночасним скороченням інвестицій у традиційні інновації та зростанням ролі адаптивних, організаційних і цифрових рішень. Це свідчить про трансформацію інноваційної моделі розвитку, яка орієнтується не лише на довгострокове зростання, але й на забезпечення стійкості бізнесу. У перспективі саме розвиток інноваційного потенціалу, підтриманий ефективною державною політикою, може стати важливим чинником відновлення економіки та підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

Проведений аналіз свідчить, що міжнародна конкурентоспроможність України має безпосередній і комплексний вплив на формування та розвиток національного бізнес-середовища. Її рівень визначається не лише макроекономічними параметрами, але й якістю інституційного середовища, ефективністю функціонування ринку праці, станом людського капіталу, масштабами міграційних процесів, а також рівнем інноваційного та цифрового розвитку економіки. Виявлені проблеми, зокрема недосконалість інституцій, обмежений доступ до фінансових ресурсів, дефіцит кваліфікованих кадрів, низька мотивація до професійного розвитку та значний відтік працездатного населення за кордон, створюють суттєві бар'єри для розвитку підприємництва. У свою чергу, це знижує інвестиційну привабливість країни, обмежує можливості масштабування бізнесу та негативно впливає на його конкурентні позиції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Разом з тим, результати дослідження дозволяють виокремити і потенційні точки зростання, серед яких високий рівень освітнього потенціалу населення, розвиток ІТ-сектору, поступова цифровізація економіки, а також адаптаційна здатність бізнесу до кризових умов. За умови формування ефективної державної політики, спрямованої на покращення інституційного середовища, розвиток людського капіталу, стимулювання інновацій та підтримку підприємництва, ці фактори можуть стати основою для підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

Таким чином, забезпечення сприятливого бізнес-середовища в Україні потребує системного та комплексного підходу, який передбачає узгоджену взаємодію економічної, соціальної та інноваційної політики держави. Саме підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни має розглядатися як стратегічний пріоритет, що визначає можливості сталого економічного розвитку та ефективної інтеграції у глобальний економічний простір.

3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

3.1 Стратегічні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України

В умовах повномасштабної війни та глибоких соціально-економічних трансформацій економіка України демонструє здатність до функціонування, відновлення та адаптації до нових викликів. За таких обставин міжнародна конкурентоспроможність набуває не лише значення інтегрального показника ефективності розвитку, але й трансформується у ключову передумову економічної стійкості та повоєнної відбудови держави. Вона визначає спроможність країни залучати інвестиційні ресурси, розширювати присутність на зовнішніх ринках, інтегруватися у глобальні ланцюги створення доданої вартості та забезпечувати стабільне функціонування національної економіки навіть в умовах підвищених ризиків. У цьому контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності України виступає стратегічним пріоритетом, що безпосередньо пов'язаний із формуванням сприятливого бізнес-середовища та забезпеченням довгострокового економічного зростання.

Важливу роль у досягненні зазначених цілей відіграє стратегування як складова сучасного державного управління. У науковій літературі стратегування розглядається як цілеспрямований процес формування та реалізації стратегій, спрямованих на досягнення довгострокових цілей розвитку. Воно передбачає системний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, визначення пріоритетів, обґрунтування альтернатив розвитку, а також впровадження управлінських рішень і контроль за їх результативністю. Зокрема, Касич А.О. трактує стратегування як процес, що охоплює етапи аналізу, цільовизначення, розробки стратегічних альтернатив та їх практичної реалізації [35, с. 13-22]. У контексті дослідження міжнародної конкурентоспроможності цей підхід

дозволяє забезпечити узгодженість державної політики з потребами економіки та викликами глобального середовища.

Національне стратегування як особлива форма стратегічного управління на макрорівні спрямоване на забезпечення економічної безпеки, сталого розвитку та ефективної інтеграції країни у світове господарство. Воно передбачає визначення ключових напрямів розвитку з урахуванням наявного ресурсного потенціалу, інституційних можливостей та зовнішніх викликів. У цьому контексті міжнародна конкурентоспроможність розглядається як здатність національної економіки ефективно функціонувати у глобальному середовищі, забезпечувати високий рівень інноваційної активності, залучати інвестиції та формувати сприятливі умови для розвитку підприємництва. Сучасні міжнародні підходи до оцінювання конкурентоспроможності акцентують увагу на її багатовимірному характері, виділяючи такі ключові складові, як ефективність державного управління, рівень розвитку інфраструктури, ефективність бізнес-середовища та інноваційний потенціал економіки.

Методологічною основою процесу стратегування виступають загальноновизнані інструменти стратегічного аналізу, серед яких особливе місце займають SWOT-аналіз, PESTEL-аналіз та модель п'яти конкурентних сил. Використання SWOT-аналізу дозволяє систематизувати сильні та слабкі сторони національної економіки, а також визначити можливості й загрози зовнішнього середовища. PESTEL-аналіз, у свою чергу, забезпечує комплексне дослідження політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних та правових чинників, що впливають на розвиток країни. Важливим інструментом є також модель конкурентних сил, яка дозволяє оцінити інтенсивність конкуренції та взаємодію основних суб'єктів ринку. Водночас ефективність застосування зазначених інструментів визначається їх спрямованістю на підвищення міжнародної конкурентоспроможності, оскільки саме вона виступає узагальнюючим критерієм результативності державної економічної політики.

У сучасних умовах глобальної конкуренції стратегування має бути

орієнтоване на розвиток комплексної системи чинників, що визначають позиції країни у світовому економічному просторі. До таких чинників належать макроекономічна стабільність, ефективність інституційного середовища, рівень розвитку інфраструктури, якість людського капіталу, інноваційний потенціал, а також ступінь інтеграції у міжнародні ринки. Їх узгоджений розвиток забезпечує формування стійких конкурентних переваг та підвищення ефективності функціонування національної економіки.

Особливого значення у цьому процесі набуває інноваційно-технологічний розвиток, який виступає ключовим драйвером підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Як підкреслюється у наукових дослідженнях, саме інновації та технологічний прогрес формують основу довгострокових конкурентних переваг, забезпечуючи здатність економіки до адаптації та розвитку в умовах глобальної конкуренції [36]. Розвиток інноваційного потенціалу сприяє підвищенню продуктивності праці, створенню високотехнологічної продукції та розширенню можливостей інтеграції у світові виробничі ланцюги.

Здатність національної економіки генерувати нові знання та ефективно їх комерціалізувати безпосередньо впливає на її позиції у глобальній економіці. Аналітичні матеріали міжнародних дослідницьких центрів свідчать, що інновації, технологічний розвиток, інвестиції у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а також формування ефективних інноваційних екосистем є ключовими детермінантами конкурентоспроможності [37]. Саме ці фактори визначають рівень продуктивності, здатність створювати продукцію з високою доданою вартістю та забезпечують інтеграцію економіки у глобальні виробничі процеси.

Таким чином, у сучасних умовах стратегічне управління розвитком національної економіки має бути спрямоване на системне посилення чинників міжнародної конкурентоспроможності. Це, у свою чергу, створює передумови для формування ефективного бізнес-середовища, підвищення інвестиційної привабливості країни та забезпечення її сталого економічного розвитку.

Вагоме значення у формуванні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки мають якість інфраструктурного забезпечення та рівень розвитку людського капіталу. Сучасна інфраструктура, що охоплює транспортні, енергетичні та цифрові системи, виступає базовою умовою ефективного функціонування бізнес-середовища. Її розвиток сприяє зниженню трансакційних витрат, оптимізації логістичних процесів та підвищенню швидкості взаємодії між економічними суб'єктами. У свою чергу, високий рівень розвитку людського капіталу, який включає якісну освіту, професійну підготовку та здатність до постійного навчання, забезпечує формування інноваційного потенціалу країни та її адаптивність до динамічних змін глобального економічного середовища.

Не менш значущим чинником підвищення міжнародної конкурентоспроможності є доступ до зовнішніх ринків та рівень інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості. Проведення ефективної зовнішньоекономічної політики, спрямованої на укладення взаємовигідних торговельних угод і зменшення бар'єрів у міжнародній торгівлі, створює передумови для розширення експортного потенціалу національних підприємств. Водночас інтеграція у глобальні виробничі мережі забезпечує доступ до сучасних технологій, нових ринків збуту та інноваційних рішень, що дозволяє економіці переходити від сировинної моделі розвитку до більш технологічно складних і прибуткових сегментів із високою доданою вартістю.

Сукупність зазначених факторів формує основу для ефективного національного стратегування, орієнтованого на підвищення міжнародної конкурентоспроможності та забезпечення сталого економічного розвитку в умовах глобальних трансформацій. У цьому контексті особливої ваги набуває інституційна складова, яка визначає якість державного управління та рівень довіри до економічної системи.

В умовах євроінтеграційного курсу України питання інституційної якості набуває критичного значення. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки тісно пов'язане з виконанням ключових вимог,

визначених Копенгагенськими критеріями, зокрема у сферах забезпечення верховенства права, реформування судової системи та боротьби з корупцією [38]. Прогрес у цих напрямках є визначальним не лише для подальшої інтеграції до Європейського Союзу, але й для формування сприятливого інвестиційного клімату та зміцнення довіри з боку міжнародних партнерів. У зв'язку з цим стратегування підвищення конкурентоспроможності має передбачати глибоку інституційну трансформацію, спрямовану на підвищення прозорості державного управління, мінімізацію корупційних ризиків та забезпечення ефективності регуляторної політики.

Суттєвий вплив на зміст і пріоритети національного стратегування чинить воєнний фактор, який зумовлює перегляд ключових напрямів економічного розвитку. У сучасних умовах стратегічні орієнтири трансформуються у бік забезпечення післявоєнного відновлення інфраструктури та активізації залучення міжнародних інвестиційних ресурсів. Важливого значення набуває підтримка малого і середнього бізнесу як основи швидкого економічного відновлення, а також прискорення процесів цифровізації державних послуг і реформування публічного сектору з метою підвищення прозорості та довіри з боку іноземних партнерів.

Поглиблення інтеграції у європейський економічний простір, зокрема через участь у спільних програмах розвитку та фінансування, розглядається як ключовий інструмент підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Водночас зміцнення національної безпеки та економічної стійкості виступає фундаментальною передумовою реалізації будь-яких довгострокових стратегій розвитку.

Таким чином, сучасна модель національного стратегування функціонує в умовах подвійного виклику: необхідності забезпечення короткострокової макроекономічної стабілізації в умовах воєнних ризиків та формування довгострокових передумов для сталого конкурентного зростання у післявоєнний період. У зв'язку з цим особливого значення набуває використання комплексного підходу до стратегування, який поєднує інструменти

антикризового управління з довгостроковими інноваційно орієнтованими стратегіями розвитку національної економіки.

З метою формування стійких конкурентних переваг національної економіки доцільним є впровадження комплексної системи інструментів національного стратегування, що ґрунтуються на кращих міжнародних практиках і водночас враховують специфіку соціально-економічного розвитку України. До ключових груп таких інструментів належать: державна політика стимулювання інноваційного розвитку та модернізації виробництва; підтримка експортно-орієнтованих секторів економіки; формування сприятливого бізнес-середовища; інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості (рисунок 3.1.) [39, с. 70-76].

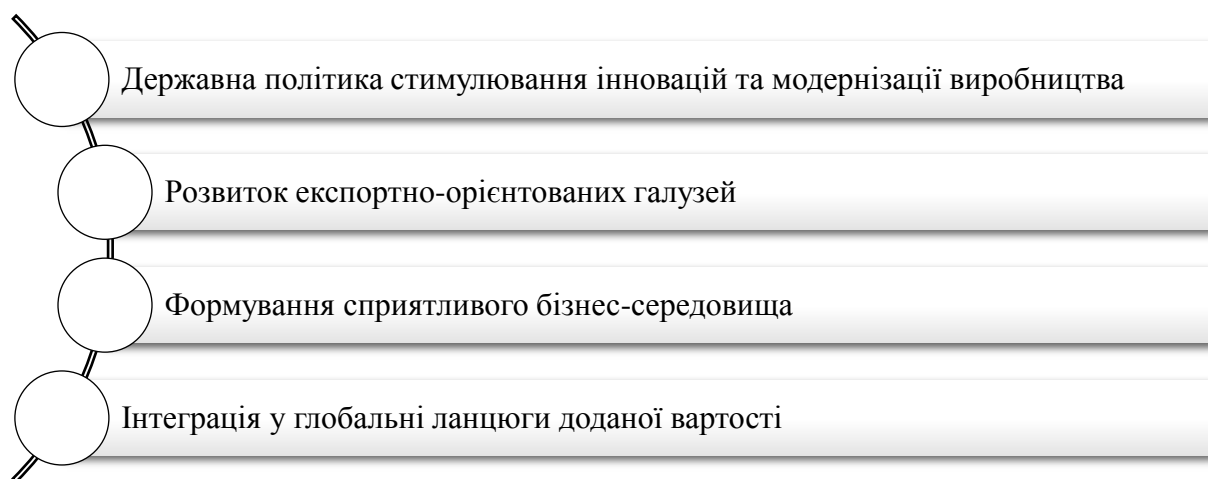

Рисунок 3.1 – Ключові групи інструментів стратегування [39, с. 70-76]

Одним із базових інструментів підвищення міжнародної конкурентоспроможності є реалізація ефективної державної політики у сфері інновацій та технологічного оновлення виробництва. У сучасних умовах інноваційний розвиток виступає визначальним фактором довгострокового економічного зростання та конкурентоспроможності країни. Стратегування у цій сфері має передбачати застосування системи фінансових стимулів для інноваційно активних підприємств, підтримку науково-дослідної діяльності, розвиток стартап-екосистем та інноваційної інфраструктури, зокрема

технопарків і науково-технологічних кластерів. Важливим напрямом є також інвестування у розвиток людського капіталу через освітні та професійні програми, спрямовані на підготовку кадрів для високотехнологічних секторів економіки. У цьому контексті значний потенціал має реалізація Стратегії цифрового розвитку та інновацій на 2024–2030 рр., яка визначає пріоритети цифровізації економіки та підтримки інноваційної інфраструктури. Міжнародний досвід підтверджує ефективність такого підходу: зокрема, Південна Корея досягла значних результатів завдяки системній державній підтримці НДДКР та розвитку технологічних парків, тоді як Польща, використовуючи інструменти спеціальних економічних зон, забезпечила модернізацію промисловості та підвищення продуктивності. Отже, для України ключовим є поєднання державної підтримки, приватних інвестицій та адаптації міжнародного досвіду з метою інтеграції у високотехнологічні сегменти глобального ринку.

Наступним важливим інструментом виступає розвиток експортно-орієнтованих галузей, що є критично важливим з огляду на відкритість української економіки та її значну залежність від зовнішньоекономічної діяльності. Ефективна експортна політика має передбачати використання таких механізмів, як страхування експортних ризиків, надання державних гарантій, а також забезпечення доступу до пільгового фінансування для експортерів, зокрема через інститути підтримки, такі як Експортно-кредитне агентство України. Особлива увага повинна приділятися стимулюванню виробництва продукції з високою доданою вартістю, зокрема у сферах машинобудування, інформаційних технологій та агропереробки, що дозволить зміцнити позиції України у глобальних ланцюгах вартості. Позитивний досвід реалізації такої політики демонструє Польща, яка через діяльність спеціалізованих агентств підтримки експорту забезпечила вихід національних компаній на нові ринки, а також країни Балтії, які активно використовують фінансові інструменти підтримки експортерів для розвитку високотехнологічних секторів. Таким чином, формування комплексної експортної стратегії є необхідною умовою

переходу від сировинної моделі експорту до моделі, орієнтованої на створення продукції з високою доданою вартістю.

Важливим напрямом стратегування є формування сприятливого бізнес-середовища, що виступає базовою передумовою розвитку підприємництва та залучення інвестицій. У цьому контексті державна політика має бути спрямована на дерегуляцію економіки, спрощення адміністративних процедур, зниження рівня корупційних ризиків, забезпечення стабільності податкової системи та підвищення прозорості регуляторних механізмів. Значну роль відіграє також розвиток інституційної інфраструктури підтримки бізнесу, зокрема інвестиційних агентств, інституту бізнес-омбудсмена та платформ взаємодії між державою і підприємницьким сектором. Практика країн Балтії свідчить, що цифровізація державного управління (e-government) дозволяє суттєво знизити адміністративні бар'єри та підвищити інвестиційну привабливість економіки. Зокрема, Литва, завдяки впровадженню податкових стимулів і підтримці стартап-екосистеми, сформувала конкурентоспроможний ІТ-сектор, інтегрований у європейський економічний простір. Отже, створення ефективного бізнес-середовища є ключовим чинником активізації підприємницької діяльності та структурної модернізації економіки.

Четвертим стратегічним інструментом є реалізація цільових програм інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості, що відкриває можливості для підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Участь у глобальних виробничих і інноваційних мережах забезпечує доступ до сучасних технологій, інвестиційних ресурсів та нових ринків збуту. Основними механізмами реалізації цього напряму є технологічна модернізація підприємств, розвиток галузевих кластерів, формування промислових альянсів та активна участь у міжнародних програмах економічного співробітництва. Важливу роль відіграють секторні стратегії та дорожні карти розвитку, зокрема у високотехнологічних галузях, таких як ІТ, авіабудування та «зелена» енергетика.

Особливого значення в умовах повоєнного відновлення набуває використання механізмів державно-приватного партнерства (ДПП), які

дозволяють поєднати ресурси держави та бізнесу для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів. З огляду на значні обсяги потреб у відновленні економіки, що оцінюються у сотні мільярдів доларів, використання ДПП є необхідною умовою ефективного стратегування. Прикладом реалізації такого підходу є міжнародні ініціативи, спрямовані на залучення приватного капіталу до відновлення ключових секторів економіки, зокрема енергетики. Міжнародний досвід також підтверджує ефективність інтеграції у глобальні ланцюги вартості: Польща змогла зміцнити свої позиції у європейському автомобілебудуванні, тоді як Південна Корея, завдяки кластерній політиці, стала одним із світових лідерів у високотехнологічному виробництві.

Орієнтація на комплексне використання зазначених інструментів стратегування створює передумови для структурної модернізації економіки України, диверсифікації експорту та закріплення її позицій у високотехнологічних сегментах світового господарства, що у підсумку сприятиме підвищенню рівня міжнародної конкурентоспроможності та розвитку національного бізнес-середовища [39, с. 70-76].

Удосконалення системи національного стратегування в Україні в умовах сучасних соціально-економічних викликів та євроінтеграційних процесів має базуватися на реалізації комплексу взаємопов'язаних стратегічних імперативів, спрямованих на підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни та формування ефективного бізнес-середовища.

Першим ключовим напрямом є інституційна трансформація, що передбачає зміцнення верховенства права, підвищення рівня прозорості державного управління та гармонізацію стратегічних документів із стандартами Європейського Союзу та міжнародними бенчмарками. Реалізація цього імперативу сприятиме підвищенню ефективності стратегічного планування, полегшенню інтеграції України у європейські економічні та виробничі мережі, а також зміцненню інституційної спроможності держави. Важливими складовими є прискорення судової та антикорупційної реформ, що виступають критично необхідними для виконання Копенгагенських критеріїв і формування довіри з

боку інвесторів та міжнародних партнерів. У цьому контексті стратегічного значення набуває впровадження цифрових інструментів державного управління (e-Government), спрямованих на зниження корупційних ризиків, підвищення прозорості регуляторних процедур та забезпечення належного захисту прав власності.

Другим стратегічним імперативом є формування експортно-інноваційної моделі розвитку економіки. Його реалізація передбачає стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю через використання інструментів страхування експортних ризиків, надання державних гарантій та забезпечення доступу до пільгового фінансування для експортерів. Особливий акцент має бути зроблений на інтеграцію українських підприємств у глобальні ланцюги доданої вартості, що дозволить зміцнити позиції країни на міжнародних ринках. Водночас реалізація цього напряму потребує проведення регуляторної модернізації, спрямованої на усунення застарілих та надмірно обмежувальних норм, які стримують розвиток інноваційного підприємництва та впровадження нових бізнес-моделей.

Третім важливим напрямом виступає забезпечення фінансової стійкості та ефективного фінансування процесів відновлення економіки. У цьому контексті доцільним є застосування змішаної економічної моделі, що поєднує можливості держави, приватного сектору та міжнародних фінансових інституцій. Забезпечення макрофінансової стабільності відповідно до Національної стратегії доходів до 2030 року створює передумови для ефективного використання механізмів державно-приватного партнерства (ДПП) у фінансуванні відновлення критичної інфраструктури. Такий підхід дозволяє залучити додаткові інвестиційні ресурси, що є особливо важливим з огляду на обмеженість бюджетних можливостей держави та значні потреби у реконструкції економіки.

Четвертим стратегічним імперативом є розвиток інноваційної екосистеми як основи довгострокової конкурентоспроможності. Це передбачає комплексну підтримку інноваційної діяльності, формування сприятливого середовища для розвитку стартапів, створення технологічних парків і кластерів, а також

підготовку висококваліфікованих кадрів. Реалізація цього напрямку сприятиме формуванню високотехнологічних секторів економіки, підвищенню рівня інноваційної активності та зміцненню конкурентних позицій України у глобальному економічному просторі.

П'ятим важливим напрямом є посилення інституційної координації у сфері стратегування. Це передбачає створення ефективної системи моніторингу та оцінювання реалізації стратегічних документів із використанням чітких показників результативності, а також підвищення рівня взаємодії між центральними та регіональними органами влади. Важливим елементом є залучення бізнесу, наукової спільноти та громадянського суспільства до процесу стратегічного планування, що сприятиме підвищенню його якості та практичної орієнтованості. Крім того, необхідною є формалізація співпраці між ключовими інституціями розвитку, зокрема експортними, інвестиційними та регіональними агентствами, з метою забезпечення узгодженого та ефективного використання ресурсів на основі кращих міжнародних практик.

Таким чином, реалізація окреслених стратегічних імперативів дозволить сформувати цілісну та ефективну систему національного стратегування, орієнтовану на підвищення міжнародної конкурентоспроможності України, розвиток національного бізнес-середовища та забезпечення сталого економічного зростання в умовах сучасних глобальних викликів.

3.2. Напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України через розвиток національного бізнес-середовища

У сучасних умовах глобальної конкуренції та післявоєнного відновлення економіки України особливої актуальності набуває формування цілісної системи заходів, спрямованих на зміцнення міжнародної конкурентоспроможності держави. Водночас підвищення конкурентних позицій країни не може

розглядатися ізольовано від розвитку національного бізнес-середовища, оскільки саме підприємницький сектор виступає ключовим носієм економічної активності, інновацій та інтеграції у світове господарство.

Міжнародна конкурентоспроможність і бізнес-середовище перебувають у тісному взаємозв'язку, що має характер взаємного підсилення. З одного боку, сприятливі інституційні умови, розвинена інфраструктура, якісний людський капітал та доступ до фінансових ресурсів створюють основу для розвитку підприємництва. З іншого боку, активізація бізнесу, зростання інноваційної діяльності, підвищення продуктивності праці та розширення експортного потенціалу сприяють зміцненню позицій країни у міжнародних рейтингах та глобальних ланцюгах доданої вартості.

Таким чином, стратегічні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України доцільно розглядати через призму їх впливу на розвиток бізнес-середовища та подальший мультиплікативний ефект для національної економіки. Це зумовлює необхідність систематизації ключових напрямів державної політики та управлінських рішень, які забезпечують послідовний перехід від зміцнення окремих складових конкурентоспроможності до формування стійкої моделі економічного зростання.

Таблиця 3.1 – Стратегічні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та їх вплив на розвиток бізнес-середовища*

Напрямок зміцнення конкурентоспроможності	Ключові заходи	Вплив на бізнес-середовище	Економічний ефект
1	2	3	4
Інноваційний розвиток – посилення позицій у ГП, інтеграція у глобальні ланцюги вартості	Стимулювання НДДКР, розвиток стартап-екосистем, цифровізація економіки	Підвищення технологічного рівня підприємств, зростання інноваційної активності	Зростання продуктивності праці, формування високотехнологічних секторів
Розвиток людського капіталу – підвищення показників ІЛР	Модернізація освіти, перекваліфікація, розвиток lifelong learning	Зменшення кадрового дефіциту, підвищення якості робочої сили	Зростання зайнятості, підвищення ефективності праці

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
Покращення інституційного середовища – покращення позицій у ІЕФ	Судова реформа, антикорупційна політика, дерегуляція	Зниження трансакційних витрат, підвищення довіри до держави	Зростання інвестиційної активності, детінізація економіки
Розвиток фінансової системи - підвищення інвестиційної привабливості країни	Розширення доступу до фінансування, розвиток фондового ринку, підтримка МСП	Полегшення доступу бізнесу до капіталу	Активізація підприємницької діяльності, зростання інвестицій
Підтримка експорту та інтеграція у ГЛДВ – посилення позицій у міжнародній торгівлі	Стимулювання експорту, укладення торговельних угод	Розширення зовнішніх ринків збуту	Зростання валютних надходжень, диверсифікація економіки
Розвиток інфраструктури – покращення інфраструктурних показників у глобальних рейтингах	Модернізація транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури	Зниження логістичних витрат, підвищення ефективності бізнес-процесів	Активізація внутрішнього ринку, залучення інвестицій
Цифровізація економіки – зростання позицій у NRI	Розвиток e-government, цифрових сервісів, автоматизація бізнес-процесів	Спрощення ведення бізнесу, зниження адміністративного навантаження	Підвищення ефективності управління та прозорості
Підтримка МСП – посилення стійкості економіки	Державні програми підтримки, гранти, податкові стимули	Розширення підприємницької активності	Створення робочих місць, розвиток конкуренції

*Джерело: складено автором

Підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в сучасних умовах потребує реалізації комплексного підходу, що охоплює взаємопов'язані напрями державної політики та розвитку ключових складових національної економіки. Як було узагальнено у таблиці 3.1, стратегічні напрями зміцнення конкурентоспроможності мають безпосередній вплив на формування сприятливого бізнес-середовища, яке, у свою чергу, виступає основою для забезпечення сталого економічного зростання та посилення позицій країни у глобальному економічному просторі.

Одним із базових напрямів є розвиток інноваційного потенціалу

економіки. В умовах посилення глобальної конкуренції саме інновації визначають здатність країни формувати довгострокові конкурентні переваги. Реалізація політики стимулювання науково-дослідної діяльності, підтримка стартап-екосистеми, розвиток цифрових технологій та впровадження інновацій у виробничі процеси сприяють підвищенню технологічного рівня підприємств. Це, у свою чергу, забезпечує зростання продуктивності праці, створення продукції з високою доданою вартістю та посилення інтеграції України у глобальні ланцюги доданої вартості. Для бізнес-середовища це означає розширення можливостей розвитку, підвищення конкурентоспроможності продукції та вихід на нові ринки.

Не менш важливим напрямом є розвиток людського капіталу, який виступає ключовим фактором забезпечення інноваційного розвитку та ефективного функціонування економіки. Модернізація системи освіти, розвиток програм перекваліфікації та впровадження концепції безперервного навчання (lifelong learning) дозволяють підвищити якість робочої сили та її відповідність сучасним вимогам ринку праці. Для підприємств це означає зменшення кадрового дефіциту, підвищення продуктивності праці та здатність до швидкої адаптації до технологічних змін. У ширшому контексті це сприяє підвищенню рівня зайнятості, зростанню доходів населення та формуванню інноваційно орієнтованої економіки.

Важливу роль у зміцненні конкурентоспроможності відіграє покращення інституційного середовища. Забезпечення верховенства права, ефективне функціонування судової системи, зниження рівня корупції та дерегуляція економіки створюють передумови для формування прозорого та передбачуваного бізнес-клімату. Для підприємницького сектору це означає зниження трансакційних витрат, підвищення рівня захисту прав власності та зростання довіри до державних інститутів. У результаті активізується інвестиційна діяльність, зменшується рівень тінізації економіки та створюються умови для сталого розвитку бізнесу.

Окремим напрямом є розвиток фінансової системи, яка забезпечує доступ

суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів. Розширення можливостей кредитування, розвиток фондового ринку, а також підтримка малого і середнього бізнесу сприяють активізації підприємницької діяльності. Доступ до фінансування дозволяє підприємствам інвестувати у модернізацію виробництва, впровадження інновацій та розширення діяльності. У свою чергу, це позитивно впливає на інвестиційну привабливість країни та сприяє зростанню економічної активності.

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності є підтримка експорту та інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості. Реалізація ефективної експортної політики, включаючи страхування експортних ризиків, державну підтримку експортерів та укладення міжнародних торговельних угод, сприяє розширенню зовнішніх ринків збуту для українських підприємств. Це дозволяє диверсифікувати структуру економіки, зменшити залежність від внутрішнього ринку та забезпечити стабільне надходження валютних ресурсів. Інтеграція у глобальні виробничі мережі відкриває доступ до сучасних технологій, управлінських практик та нових можливостей для розвитку бізнесу.

Розвиток інфраструктури також виступає важливим елементом формування конкурентоспроможного середовища. Модернізація транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури сприяє зниженню логістичних витрат, підвищенню ефективності бізнес-процесів та покращенню взаємодії між економічними агентами. Для підприємств це означає скорочення витрат на транспортування та енергозабезпечення, підвищення швидкості здійснення операцій та розширення можливостей виходу на нові ринки. У макроекономічному вимірі це сприяє активізації інвестиційної діяльності та розвитку внутрішнього ринку.

Особливого значення в сучасних умовах набуває цифровізація економіки. Впровадження електронного урядування, розвиток цифрових сервісів та автоматизація бізнес-процесів дозволяють суттєво спростити ведення підприємницької діяльності. Зниження адміністративного навантаження, підвищення прозорості державного управління та оптимізація взаємодії між

бізнесом і державою створюють сприятливі умови для розвитку підприємництва. Цифровізація також сприяє підвищенню ефективності управління підприємствами, зниженню витрат та покращенню якості продукції і послуг.

Не менш важливим напрямом є підтримка малого і середнього бізнесу, який відіграє ключову роль у формуванні конкурентного середовища. Реалізація державних програм підтримки, надання грантів, податкові стимули та розвиток інфраструктури підтримки підприємництва сприяють розширенню підприємницької активності. Малий і середній бізнес забезпечує створення робочих місць, сприяє розвитку конкуренції та підвищує гнучкість економіки. У результаті формується більш стійка економічна система, здатна ефективно реагувати на зовнішні виклики.

Таким чином, реалізація визначених стратегічних напрямів забезпечує комплексний вплив на розвиток національного бізнес-середовища. Послідовне вдосконалення інституційних умов, розвиток людського капіталу, стимулювання інноваційної діяльності, розширення доступу до фінансових ресурсів та інтеграція у глобальні економічні процеси формують передумови для підвищення ефективності функціонування підприємств. У свою чергу, це сприяє зростанню продуктивності праці, збільшенню обсягів виробництва та експорту, а також підвищенню інвестиційної привабливості країни.

Важливо підкреслити, що зазначені напрями мають синергетичний характер, тобто їх реалізація забезпечує взаємне підсилення ефектів. Наприклад, розвиток людського капіталу підвищує ефективність інноваційної діяльності, тоді як удосконалення інституційного середовища створює умови для залучення інвестицій у розвиток інфраструктури та бізнесу. Така взаємодія сприяє формуванню цілісної моделі економічного розвитку, орієнтованої на підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

Отже, підвищення міжнародної конкурентоспроможності України має розглядатися як результат комплексної трансформації економіки, що охоплює всі ключові сфери її функціонування. Формування сприятливого бізнес-середовища виступає центральним елементом цього процесу, оскільки саме

через розвиток підприємництва реалізуються основні конкурентні переваги країни. У довгостроковій перспективі це забезпечить не лише зміцнення позицій України у глобальних рейтингах, але й створить основу для стійкого економічного зростання та успішної інтеграції у світову економіку.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку національного бізнес-середовища, що безпосередньо впливає на підвищення міжнародної конкурентоспроможності України, є інтеграція сучасних маркетингових підходів та цифрових технологій у діяльність суб'єктів господарювання. У сучасних умовах цифрової трансформації глобальної економіки конкурентоспроможність визначається не лише наявністю ресурсів, але й здатністю підприємств ефективно використовувати інструменти аналізу ринку, комунікації зі споживачами та управління бізнес-процесами на основі цифрових рішень [40, с. 29-36].

Поєднання маркетингових стратегій і цифрових технологій формує синергетичний ефект, який проявляється у підвищенні ефективності функціонування підприємств та їх здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Маркетингова складова забезпечує системне дослідження ринку, сегментацію споживачів, формування бренду та оцінювання результативності діяльності, тоді як цифрова трансформація передбачає впровадження інструментів автоматизації управління (CRM- та ERP-систем), розвиток електронної комерції, використання технологій штучного інтелекту, аналітики даних, соціальних медіа та цифрових каналів комунікації. У результаті підприємства отримують можливість оптимізувати внутрішні процеси, знижувати витрати, підвищувати якість управлінських рішень і формувати персоналізовані пропозиції для споживачів.

Зазначені трансформації мають важливе значення не лише на мікрорівні, але й у контексті розвитку національного бізнес-середовища в цілому. Активне впровадження цифрових технологій сприяє підвищенню прозорості бізнес-процесів, розширенню доступу до інформації, формуванню нових бізнес-моделей та інтеграції українських підприємств у глобальні цифрові екосистеми.

Це, у свою чергу, створює передумови для зростання інноваційної активності, розвитку електронної торгівлі та розширення присутності на міжнародних ринках.

Практична реалізація цифрово-маркетингової трансформації передбачає використання широкого спектра інструментів, серед яких оптимізація вебресурсів для пошукових систем, проведення цифрових рекламних кампаній, застосування технологій Business Intelligence для аналізу поведінки споживачів, впровадження персоналізованих маркетингових рішень, розвиток електронної комерції та платіжної інфраструктури, створення якісного цифрового контенту, використання CRM-систем і автоматизованих комунікацій, а також забезпечення належного рівня кібербезпеки. Застосування цих інструментів дозволяє підприємствам підвищувати ефективність діяльності, швидше реагувати на зміни попиту та формувати стійкі конкурентні переваги.

Важливо підкреслити, що цифровізація бізнесу виступає одним із ключових чинників виходу на зовнішні ринки, оскільки забезпечує зниження бар'єрів входу, спрощує комунікацію з іноземними партнерами та розширює можливості для просування продукції. Таким чином, розвиток цифрових компетенцій підприємств безпосередньо впливає на експортний потенціал країни та її позиції у глобальному економічному просторі.

Узагальнюючи роль бізнес-середовища у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності України, доцільно звернутися до результатів досліджень, які систематизують фактори його розвитку. Зокрема, науковці Чигрин О. Ю. та Бондаренко А. Ф. [41] виділяють сукупність позитивних і негативних чинників, що визначають сучасний стан та перспективи розвитку підприємницького сектору. До ключових позитивних факторів належать наявність потужного ІТ-сектору, розвиток цифрової інфраструктури, можливості диверсифікації ринків, активізація міжнародного співробітництва, інноваційна активність підприємств та значний потенціал людського капіталу. Крім того, глобальні економічні тенденції, зокрема процеси рещорингу та технонаціоналізму, створюють додаткові можливості для інтеграції України у

нові сегменти світового ринку.

Водночас розвиток бізнес-середовища стримується низкою системних обмежень, серед яких визначальними є наслідки воєнного конфлікту, політична та економічна нестабільність, збереження сировинної моделі економіки, дефіцит кваліфікованої робочої сили, недосконалість регуляторного середовища та недостатній рівень розвитку систем управління ризиками. Сукупний вплив цих факторів обмежує можливості підприємств щодо нарощування конкурентних переваг і знижує ефективність їх діяльності.

З урахуванням зазначених викликів, науковці пропонують комплексну модель стратегічного управління розвитком підприємств, яка може бути адаптована і на макроекономічному рівні. Вона передбачає реалізацію послідовних етапів, що включають проведення стратегічного аналізу (зокрема SWOT-аналізу), визначення коротко- та довгострокових цілей розвитку, здійснення конкурентного аналізу глобальних ринків, оптимізацію використання ресурсів і управління людським капіталом, розвиток інновацій та цифрових технологій, впровадження систем управління ризиками, формування стратегічних партнерств, удосконалення регуляторної політики, а також постійний моніторинг і коригування стратегій на основі аналітичних даних.

Застосування такого підходу дозволяє забезпечити системність у формуванні конкурентних переваг як на рівні підприємств, так і на рівні національної економіки. Особливого значення набуває також інтеграція принципів сталого розвитку та соціальної відповідальності у стратегічне управління, що відповідає сучасним глобальним трендам та підвищує інвестиційну привабливість країни.

Отже, розвиток національного бізнес-середовища на основі активного впровадження цифрових технологій, удосконалення маркетингових підходів та нейтралізації стримуючих факторів виступає важливим напрямом підвищення міжнародної конкурентоспроможності України. У сучасних умовах саме здатність економіки забезпечити ефективну взаємодію між державою, бізнесом і суспільством, адаптуватися до глобальних викликів та використовувати новітні

технології визначає її позиції у світовому господарстві та перспективи довгострокового розвитку.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що підвищення міжнародної конкурентоспроможності України є результатом комплексного впливу взаємопов'язаних факторів, серед яких ключове місце посідає розвиток національного бізнес-середовища. Реалізація стратегічних напрямів, зокрема інноваційного розвитку, цифровізації, удосконалення інституційного середовища, розвитку людського капіталу та інтеграції у глобальні економічні процеси, формує основу для підвищення ефективності функціонування підприємств та зміцнення їх конкурентних позицій.

Важливо підкреслити, що розвиток бізнес-середовища виступає не лише наслідком підвищення конкурентоспроможності, але й активним чинником її формування. Саме через підприємницьку діяльність реалізується інноваційний потенціал країни, забезпечується створення доданої вартості, формуються експортні можливості та відбувається інтеграція у глобальні ланцюги виробництва. У цьому контексті ефективне функціонування бізнесу є визначальним елементом економічного зростання та структурної модернізації національної економіки.

Системний характер виявлених проблем, зокрема недосконалість інституційного середовища, обмежений доступ до фінансових ресурсів, дисбаланси на ринку праці, наслідки зовнішньої міграції та недостатній рівень інноваційної активності, свідчить про необхідність комплексного підходу до їх вирішення. Водночас наявність значного людського потенціалу, розвиток ІТ-сектору, поступова цифровізація економіки та адаптивність бізнесу до кризових умов створюють передумови для формування нової моделі конкурентного розвитку.

У сучасних умовах післявоєнного відновлення економіки особливого значення набуває формування ефективної державної політики, спрямованої на створення сприятливого, прозорого та передбачуваного бізнес-клімату. Така політика має передбачати узгоджене поєднання інституційних реформ,

стимулювання інноваційної діяльності, підтримки підприємництва, розвитку інфраструктури та активної інтеграції у європейський та світовий економічний простір. Лише за умови комплексної реалізації зазначених заходів можливе досягнення синергетичного ефекту, який забезпечить стійке економічне зростання та підвищення добробуту населення.

Отже, підвищення міжнародної конкурентоспроможності України слід розглядати як стратегічний пріоритет державної економічної політики, що реалізується через розвиток національного бізнес-середовища та ефективне використання внутрішніх і зовнішніх можливостей. У довгостроковій перспективі це дозволить не лише зміцнити позиції країни у глобальних рейтингах, але й забезпечити її успішну інтеграцію у світову економіку, підвищення інвестиційної привабливості та формування стійкої моделі економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено науково-практичне завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад міжнародної конкурентоспроможності та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку національного бізнес-середовища України в умовах глобальної конкуренції, цифрової трансформації, євроінтеграції та воєнних викликів. За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

а) визначено, що міжнародна конкурентоспроможність держави є комплексною економічною категорією, яка відображає здатність країни забезпечувати стійкий економічний розвиток, ефективно конкурувати на світових ринках, залучати інвестиції та інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості, тому що її формування залежить від сукупності інституційних, інноваційних, фінансових, технологічних та соціально-економічних чинників, які визначають ефективність функціонування національної економіки;

б) встановлено, що рівень міжнародної конкурентоспроможності безпосередньо впливає на розвиток національного бізнес-середовища, тому що конкурентоспроможна економіка формує сприятливі умови для розвитку підприємництва, активізації інвестиційної діяльності, підвищення продуктивності праці та розширення експортного потенціалу, тоді як інституційні дисбаланси, регуляторні обмеження та нестабільність економічного середовища стримують розвиток бізнесу й погіршують конкурентні позиції країни;

в) проаналізовано позиції України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності та визначено ключові проблеми, що обмежують її конкурентний потенціал, тому що результати дослідження засвідчили низький рівень розвитку інституційного середовища, недостатню ефективність державного управління, високий рівень корупційних ризиків, обмежений доступ до фінансових ресурсів та недостатню інноваційну активність підприємств, що

негативно впливає на інвестиційну привабливість країни та розвиток підприємницького сектору;

г) виявлено, що суттєвим обмеженням розвитку бізнес-середовища України є загострення дисбалансів на ринку праці та масштабна зовнішня міграція населення, тому що відтік працездатного населення, дефіцит кваліфікованих кадрів, невідповідність професійної підготовки потребам ринку праці та низька ефективність системи перекваліфікації знижують продуктивність праці, ускладнюють діяльність роботодавців та обмежують можливості інноваційного розвитку економіки;

д) доведено, що цифровізація бізнес-процесів та інтеграція сучасних маркетингових інструментів виступають важливими чинниками підвищення міжнародної конкурентоспроможності України, тому що впровадження CRM- та ERP-систем, електронної комерції, Business Intelligence, цифрового маркетингу та технологій автоматизації дозволяє підприємствам оптимізувати витрати, персоналізувати взаємодію зі споживачами, розширювати ринки збуту та підвищувати ефективність управління;

е) обґрунтовано необхідність удосконалення системи національного стратегування як передумови зміцнення міжнародної конкурентоспроможності України, тому що сучасні умови глобальної конкуренції та післявоєнного відновлення потребують формування довгострокової державної політики, спрямованої на інституційну модернізацію, підтримку інноваційного розвитку, цифрову трансформацію економіки та інтеграцію у європейський економічний простір;

є) запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності державної політики у сфері розвитку бізнес-середовища, які передбачають дерегуляцію підприємницької діяльності, удосконалення податкового адміністрування, розвиток інноваційної інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу, стимулювання цифрової трансформації підприємств та розширення механізмів інтеграції українських компаній у глобальні ланцюги доданої вартості, тому що саме комплексне застосування зазначених заходів

здатне забезпечити структурну модернізацію економіки та підвищення її конкурентних позицій у світовому господарстві.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що міжнародна конкурентоспроможність України та розвиток національного бізнес-середовища перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємообумовлюють один одного. Формування сприятливого інституційного середовища, розвиток людського капіталу, підтримка інноваційної діяльності, цифровізація економіки та стимулювання підприємництва створюють основу для зміцнення конкурентних переваг держави на міжнародному рівні. Водночас підвищення міжнародної конкурентоспроможності України має розглядатися як стратегічний пріоритет державної політики, реалізація якого сприятиме економічному відновленню країни, інтеграції у глобальні економічні процеси та забезпеченню довгострокового сталого розвитку.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Цибуляк А.Г. Вплив технологій штучного інтелекту на міжнародну конкурентоспроможність: аналіз сучасних економічних підходів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 13. С. 16-24.
2. Щупаківський Р. Базисні положення формування системи конкурентоспроможності національної економіки. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. № 4. С. 166-171.
3. Ілюхіна В. В. Теорії конкурентоспроможності національної економіки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Економіка і право*. 2013. № 21. С. 52-59.
4. Синюченко М. І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання. *Бізнес Інформ*. 2014. № 7. С. 14-17.
5. Скрипник Н. Є. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність і сучасні підходи до тлумачення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. № 16 (4). С. 34-38.
6. Цибульська Е. І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження сутності в епоху економіки знань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. № 16, ч. 2. С. 146-149.
7. Пустовар В. В. Глобальні організаційні та ціннісні трансформації економічної безпеки. *Політичне життя*. 2025. С. 181-187.
8. Карпенко О. Економічна безпека країни та міжнародні рейтинги: аналіз та інструменти оцінювання. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2023. Вип. 3 (109). URL: <https://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/193> (дата звернення: 05.05.2026).
9. Горобко Р. Я. Трансформація підходів до розуміння економічної

безпеки та конкурентоспроможності в сучасному науковому дискурсі. *Ефективна економіка*. 2025. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6296/6373> (дата звернення: 05.05.2026)

10. Іванова Т. Л. Детермінанти і тенденції змін національної конкурентоспроможності України. *Економіка і регіон*. 2013. № 3. С. 29-37.

11. Вірченко А. А. Податкова політика в системі забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27(2). С. 401-408.

12. Шухманн В. А., Счастний В. О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах глобалізації. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 5. С. 110-117.

13. Рунчева Н. В., Горяча О. Л. Конкурентоспроможність національної економіки: теоретико-методологічні основи та детермінанти формування. *Економіка і управління*. 2025. Вип. 3. С. 64-69.

14. Крутякова В. І. Інституційні чинники підвищення конкурентоспроможності національної економіки країн з перехідною економікою. *Економічний часопис-XXI*. 2020. № 181(5-6). С. 23-27.

15. Гражевська Н., Мостепанюк А. Державно-приватне партнерство як чинник забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2011. Вип. 124-125. С. 31-34.

16. Юринець З. В. Чинники, що визначають формування конкурентоспроможності національної економіки. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки*. 2013. № 1. С. 38-42.

17. Юринець З. В. Взаємозв'язок рівнів конкурентоспроможності крізь призму створення інновацій. *Економічний простір*. 2013. № 75. С. 141-149.

18. Коршун Е. С. Інновації як головний чинник підвищення конкурентоспроможності національної економіки. *Інтернаука*. 2023. № 9(143).

С. 9-12.

19. Хаврова К. С., Кожухова Т. В. Людський капітал – головна умова щодо забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Економіка і організація управління*. 2021. Вип. 3. С. 109-122.

20. GII Innovation Ecosystems & Data Explorer. *WIPO* URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/> (дата звернення: 05.05.2026)

21. Ukraine ranking in the Global Innovation Index. *WIPO* URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/ukraine/> (дата звернення: 05.05.2026)

22. Benchmark of Ukraine against other economy groupings for each of the seven areas of the GII Index *WIPO* URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/ukraine/section/benchmark> (дата звернення: 05.05.2026)

23. Human Development Index (HDI). *Human Development Reports* URL: https://hdr.undp.org/sites/default/files/2025_HDR/HDR25_Statistical_Annex_HDI_Table.xlsx (дата звернення: 05.05.2026)

24. Knowledge Partner Brochure. *Portulans Institute* URL: https://portulansinstitute.org/wp-content/uploads/2022/09/UPDATED_nri_knowledge_partner_brochure.pdf (дата звернення: 05.05.2026)

25. Ranking Countries. *Portulans Institute* URL: <https://networkreadinessindex.org/countries/> (дата звернення: 05.05.2026)

26. Index of Economic Freedom. All Country Scores. Heritage Foundation URL: <https://economicfreedom.heritage.org/pages/all-country-scores> (дата звернення: 05.05.2026)

27. Панченко В. Проблематика інституційного середовища державної політики управління конкурентоспроможністю підприємницького сектора економіки України. *Innovation and Sustainability*. 2022. №(4). С. 87-93.

28. Lupak R., Boiko R., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. State Management of Import Dependency and State's Economic Security Ensuring: New Approaches to Evaluating and Strategizing. *Accounting*. 2021. Vol. 7. Issue4. P.855-864

29. Панченко В. Управління інформаційною безпекою держави та

підприємств: правові та організаційні аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1 (21). С. 103-109.

30. Ніколюк О. В. Стратегічні орієнтири державної політики підтримки конкурентоспроможності малого бізнесу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 114–120.

31. Ринок праці 2025: чому бізнес не може знайти працівників, а безробітні – роботу. Федерація роботодавців України. URL: <https://fru.ua/ua/media-center/analytics/rinok-pratsi-2025> (дата звернення: 10.05.2026)

32. Українські біженці після чотирьох років за кордоном. П'ята хвиля дослідження. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave/> (дата звернення: 10.05.2026)

33. Інноваційна діяльність промислових підприємств в Україні під час повномасштабної війни. НІСД URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/innovatsiyna-diyalnist-promyslovykh-pidpryemstv-v-ukrayini-pid-chas> (дата звернення: 12.05.2026)

34. Аналіз поточного стану інноваційної спроможності суб'єктів вітчизняного бізнесу, державних та комунальних підприємств (на основі результатів опитування). *IP Office* URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/stan-innovatsiinoi-spromozhnosti-biznesu-102024-web.pdf> (дата звернення: 12.05.2026)

35. Касич А.О. Стратегування розвитку національної економіки як доктрина безпекової політики країни. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2020. № 3 (13). С. 13–22.

36. Hamdouna M., Khmelyarchuk M. Technological Innovations Shaping Sustainable Competitiveness - A Systematic Review. *Sustainability*. 2025. 17(5):1953. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/17/5/1953> (дата звернення: 15.05.2026)

37. World Competitiveness Ranking. *IMD World Competitiveness Center*. URL: <https://www.imd.org/wcc/worldcompetitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (дата звернення: 15.05.2026).

38. Vahabov T. Ukraine's Economic Struggles Signal Barriers to Post-War

Recovery. *Eurasia Daily Monitor*. 2025. Vol. 22. Issue 111. URL: <https://jamestown.org/program/ukraines-economic-struggles-signal-barriers-to-postwar-recovery/> (дата звернення: 15.05.2026)

39. Сментина Н. В. Стратегування як ключовий інструмент підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних економік. *Економіка і управління*. 2025. Вип. 3. С. 70-76. (дата звернення: 15.05.2026)

40. Мосумова А. К., Пурей Є. Ю. Підвищення конкурентоспроможності бізнесу: маркетинг та цифровізація. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 5 (16). С. 29-36.

41. Чигрин О. Ю., Бондаренко А. Ф. Напрямки розвитку стратегій із підвищення конкурентоспроможності для підприємств в умовах сучасних викликів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3725/3647> (дата звернення: 15.05.2026)